

Arménie a Náhorní Karabach: asymetrická neformální konfederace

VINCENC KOPEČEK

Armenia and Nagorno-Karabakh: An Asymmetric Informal Confederation

Abstract: The article is based on a presumption that the relations between the Armenian and the Nagorno-Karabakh Republic are substantially different from the relations between other de facto states and their patron states. Thus, they can not be explained in the same manner as the relations between Russia and its three “client” de facto states – Abkhazia, South Ossetia, and Transnistria. Also, the concept of kin-state does not seem to be sufficiently elaborated to explain the Armenian-Karabakhi relations. These relations, in comparison with other similar cases, such as the Turkish-North Cypriot relations, feature a whole range of highly specific features, above all the dominance of informal institutions and practices. The article identifies this complex systems of mutual relations and introduces the term informal asymmetric confederation to describe it. According to this model, the relations between the Armenian and the Nagorno-Karabakh Republic are based on a common ethno-cultural framework, mutually mingling political elites and a handful of formal and, most importantly, a whole range of informal mechanisms, which enable both entities to achieve political deals, as well as to mutually influence each other’s internal decision making processes.

Key words: de facto states; patron states; kin-state; Nagorno-Karabakh; Armenia; confederation.

Koncem osmdesátých let 20. století začali jak karabašští Arméni, tak jejich soukmenovci v Arménské SSR požadovat připojení Náhorního Karabachu, do té doby autonomní oblasti v rámci Ázerbájdžánské SSR, k sovětské Arménii. Tento požadavek podporovalo i nekomunistické arménské vedení, což se však změnilo s rozpadem Sovětského svazu na konci roku 1991. Nově nezávislá Arménská republika (AR) si nechtěla či nemohla dovolit oficiálně nárokovat část území sousedního nezávislého státu, a karabašským Arménům tak nezbylo než vyhlásit nezávislost, kterou doposud žádný jiný stát neuznal, a to včetně samotné Arménie. Toto řešení bývá často označováno jako čistě pragmatické, protože Náhorněkarabašská republika (NKR)¹ je na Arménii značně závislá jak v oblasti ekonomické, tak bezpečnostní, kulturní, či dokonce zahraničněpolitické.

Velmi úzký vztah mezi oběma politickými entitami a původní požadavky karabašských Arménů na připojení k Arménii vedou mnohé pozorovatele k tomu, aby považovali Náhorní Karabach za území Arménii ovládané či okupované (Caspersen 2008a: 358). Tento pohled je rovněž živěn oficiální pozicí Ázerbájdžánu, který Náhorní Karabach označuje právě za území okupované Arménií a karabašskou vládu nepovažuje za partnera pro mírová jednání (například President.az 2015; Makili-Aliyev 2016). Význam Arménie pro faktické odtržení Náhorního Karabachu od Ázerbájdžánu je jen těžko zpochybnitelný, nicméně realita vzájemné koexistence Arménie a NKR je značně komplikovanější než zjednodušující výše popsany pohled. Náhorněkarabašská republika a její vláda nejsou pouhou fikcí či Potěmkinovou vesnicí, jež má zakrýt faktickou arménskou okupaci ázerbájdžánského

území. Je reálně existující entitou, kterou s Arménií pojí v zásadě přátelské, avšak zároveň velmi komplikované vztahy, jimiž se tato studie zabývá.

Text je rámován do teorie de facto států, přičemž Arménie je chápána jako patronský stát NKR. Literatura věnující se vztahům mezi de facto státy a patronskými státy převážně zdůrazňuje závislost de facto států na svých patronech, zejména Rusku (například Allison 2008; Artman 2013; Dzutsati 2012; Gerrits – Bader 2016; Hoch – Souleimanov – Baranec 2014; Trenin 2009), což je sice jen obtížně zpochybnitelné, zároveň je to však také značně generalizující pohled. Jak totiž ukazuje Nina Caspersen (2008a), tato závislost nemusí být vždy jednostranná, a to zejména v případě, kdy patronský stát je s de facto státem zároveň etnicky spřízněný (*kin-state*), což je případ NKR a Arménie. Cílem tohoto textu je tedy přispět do teoretické diskuse o vztazích mezi de facto státy a patronskými státy prostřednictvím analýzy arménsko-karabašských vztahů, které neodpovídají tradičnímu pohledu na vztahy de facto států a jejich patronů, což je demonstrováno v první části studie. Druhá část textu se zaměřuje na vznik de facto nezávislé NKR, který chápe jako pragmatické řešení situace, v níž formální připojení Náhorního Karabachu k Arménii nebylo možné. Třetí část pojednává o důvodech, které daly vzniknout reálně existující karabašské politické obci, již je nutno chápat odděleně od politické obce Arménské republiky. Čtvrtá část detailně analyzuje jednotlivé aspekty arménsko-karabašských vztahů, pátá část pak prostřednictvím diskuse o potenciálních konceptech, jež mají ambici pojmenovat arménsko-karabašské vztahy, induktivně dospívá k modelu neformální asymetrické konfederace, v níž sice NKR hraje roli slabšího partnera, avšak dokáže umně využívat mechanismy, jimiž ovlivňuje politické rozhodování v Arménské republice.

METODOLOGIE A SBĚR DAT

Text je z významné části založen na primárních datech pořízených během dvou terénních výzkumů v říjnu až listopadu 2009 a říjnu 2015. Jelikož se, zejména v případě Náhorního Karabachu, jedná o složitý výzkumný terén, respondenti byli kontaktováni převážně pomocí metody sněhové koule (*snowball sampling*; srovnej například Atkinson – Flint 2001), přičemž celý proces lze shrnout do následujícího schématu:

1) Identifikace první skupiny respondentů, tzv. *gatekeeperů*, a to za použití otevřených zdrojů, na základě konzultací s dalšími výzkumníky zabývajícími se příslušným regionem² či na základě vlastních existujících kontaktů; 2) kontaktování vybraných *gatekeeperů*; 3) rozhovory s *gatekeepery*; 4) rozhovory s dalšími respondenty identifikovanými pomocí *gatekeeperů* nebo získanými přímo během pobytu v terénu.

Při výběru *gatekeeperů* byl kladen důraz zejména na jejich dosažitelnost (tj. včetně dostupnosti kontaktních informací) a jejich biografii dostupnou z otevřených zdrojů. Při obou výzkumech byli identifikováni vždy alespoň dva *gatekeeperi* s odlišnými biografickými charakteristikami, čímž byla minimalizována možnost, že se bude výzkumník pohybovat pouze v jednom okruhu osob. Metaforicky řečeno, souběžně tak vždy vznikalo několik „sněhových koulí“ – během prvního výzkumu dvě a během druhého čtyři. Při obou terénních výzkumech bylo sledováno vždy více výzkumných záměrů, a tudíž jen některá interview byla využita v rámci tohoto textu.

Většina interviewovaných osob působí v NKR, menšina pak v Arménii (výjimkou je jeden respondent z Abcházie, s nímž byl rozhovor proveden v rámci jiného terénního výzkumu), přičemž tento nepoměr je důsledkem použité metody výběru respondentů. Interviewované osoby zahrnovaly především politiky (aktivní i bývalé),³ diplomaty a státní úředníky, novináře, akademiky a představitele občanské společnosti. Všechny rozhovory citované v tomto textu tak lze chápat jako expertní či elitní rozhovory explorativního charakteru s určitým přesahem k rozhovorům typu *theory generating* (Littig 2009). Jako takové tedy měly shodnou jen základní strukturu, tj. poskytovaly respondentovi prostor k interpretaci studovaného fenoménu v kombinaci s doplňujícími otázkami tazatele. Z celkem

14 interview využitých v tomto textu proběhla 4 interview v angličtině a 10 v ruštině. Vzhledem k citlivosti studovaného tématu zůstávají identity všech respondentů skryty.

DE FACTO STÁTY A JEJICH PATRONI

S Pållem Kolstø (2006) či Ninou Caspersen (2012) lze de facto stát definovat jako takovou teritoriální jednotku, která vyhlásila nezávislost, fakticky kontroluje většinu nárokovaného území, existuje delší dobu (tradičně dle Kolstø alespoň dva roky), vytváří si funkční politické instituce a přitom se jí nedostává mezinárodního uznání. Z historického hlediska do kategorie de facto států patří například Srbská Krajina (1991–1995), Republika srbská (1992–1995), Biafra (1967–1970), Katanga (1960–1963), Eritrea (1991–1993), Tamilský Ílam (1986–2009) nebo Čečenská republika Ičkerie (1996–1999; viz Caspersen – Stansfield 2011). Ze současných případů pak panuje široká shoda na Severním Kypru, Podněstří, NKR, Abcházii, Jižní Osetii a Somalilandu (Berg – Toomla 2009; Caspersen 2008b; Kolstø 2006), přičemž existuje celá řada hraničních či sporných případů, a to včetně lidových republik Doněcké a Luhanské. Následná teoretická diskuse je primárně založena na empirické realitě výše uvedených šesti současných případů, s přihlédnutím k některým obdobným případům z minulosti. Další rozšiřování jejich počtu (například o irácký Kurdistan, Tchaj-wan, Palestinu, Západní Saharu apod.) by již znamenalo značné natahování konceptu (*conceptual stretching*).

Existence každého de facto státu je umožněna kombinací více faktorů, nicméně většina z nich vděčí za svůj vznik slabosti mateřského státu, od něž se de facto stát odtrhl, a externímu vlivu regionální či globální mocnosti, která v konfliktu mezi de facto a mateřským státem sleduje vlastní zájmy (Berg – Toomla 2009: 27). Většina de facto států proto disponuje takzvanými patronskými státy, které je vojensky chrání a ekonomicky podporují, případně je alespoň tolerují a umožňují jim omezené zapojení do mezinárodního systému. Rusko tak například vojensky intervenovalo ve prospěch Abcházie (Allison 2009; Hopf 2005; Nalbandanov 2009), Jižní Osetie (Allison 2009; Felgenhauer 2009) a Podněstří (King 2001: 533; Popescu 2006: 3) a dlouhodobě na jejich území udržuje své vojenské jednotky (ICG 2013: 3–6; Rukhadze 2013). Podobně i Turecko vojensky umožnilo vznik Severního Kypru (Kliot – Mansfield 1997) a Somaliland se neobešel bez vojenské podpory Etiopie (Abbink 2003: 410), byť některé zdroje v případě Somalilandu a z minulosti také v případě Čečenska nebo Eritrey hovoří o de facto státu, který patronským státem nedisponuje (Berg – Pegg 2016: 7; Dembinska – Campana 2017). Konečně i v případě NKR hrály klíčovou roli dobrovolnické jednotky původem z Arménské republiky i arménské diaspory a později i regulární arménská armáda (de Waal 2012: 175–178, 244). Pro Arménii je ostatně karabašské hnutí spojeno s vlastními snahami o národní emancipaci a nezávislost na Sovětském svazu a tvoří důležitou součást arménské národní historie (Laitin – Suny 1999: 147).

Pro de facto státy je klíčová i ekonomická podpora patronského státu, tedy nepočítáme-li Somaliland, pro nějž je nejvýznamnějším zdrojem příjmů finanční pomoc rozsáhlé diaspory, remitence plynoucí z valné části ze zemí Perského zálivu a jeho vlastní export, zejména dobytka a obilovin (Ahmed 2000; Ahmed – Green 1999: 125; Kaplan 2008: 149). De facto státem s největší mírou ekonomické závislosti na státu patronském je Jižní Osetie, jejíž příjmová stránka rozpočtu je z 96 až 98 % tvořena finanční pomocí Ruska (Chitadze 2013: 110; Jones 2015: 258), přičemž je Jižní Osetie na Rusku absolutně závislá, i co se týče zahraničního obchodu (Kolossova – O’Loughlin 2011: 6). Ekonomická závislost jiných de facto států na svých patronských státech je sice nižší, ale i tak dosahuje finanční pomoc příslušného patronského státu několika desítek procent příjmové stránky rozpočtů de facto států. V případě Podněstří jde o 70 % (Puiu 2015), Abcházie o 35 až 60 % (Dzutsati 2016; Rimple 2015; Rukhadze 2015),⁴ NKR 50 % (Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015) a Severního Kypru asi jednu třetinu (Gorgulu 2015: 7). Z hlediska zahraničního obchodu jsou Abcházie, NKR a Severní Kypr na svých

patronech závislejší než Podněstří, pro něž je klíčovým obchodním partnerem spíše Moldavsko (King 2001: 537–538; Kolstø – Blakkisrud 2008: 107), tj. jeho mateřský stát. Díky tomu je Podněstří schopno exportovat i do EU, přičemž v roce 2016 tento export narostl až na 58 % veškerého podněsterského exportu (EurasiaNet 2016). Pro NKR však Arménie představuje zdaleka nejvýznamnějšího partnera jak pro export (82 %), tak import (96 %; viz STAT NKR 2016: 84–85). Podobně je tomu i v případě Severního Kypru a Turecka, které se podílí z 54 % na severokyperském exportu a ze 70 % na importu (Devplan 2015: 24), a Abcházie, pro niž Rusko coby patronský stát představuje 65 % veškerého abcházského exportu, přičemž přes Rusko jsou abcházské produkty reexportovány do zemí SNS a v menší míře i EU (Rozhovor s představitelem Abcházské obchodní komory 2015). Podobný reexport do zemí SNS a EU umožňuje i Arménie pro NKR (Rozhovor s představitelem arménského ministerstva hospodářství 2009).

Právě bezpečnostní a ekonomická závislost de facto států na svých patronech je zjevně tím důvodem, proč zejména postsovětské de facto státy bývaly v devadesátých letech převážně vnímány jako loutkové režimy řízené Ruskem, které je mělo využívat jako jeden z nástrojů na prosazování svých zájmů v takzvaném blízkém zahraničí (Caspersen 2015: 185). Tento přístup k de facto státům, který měl zároveň tendenci chápat je jako jakési ostrůvky bezvládní, chaosu a organizovaného zločinu (Kolossoff – O’Loughlin 1998: 1; Lynch 2004: 4) a v zásadě je řadil po bok „selhávajících“ států (*failed* či *failing states*; viz Kolstø 2006), se však v polovině první dekády 21. století vyčerpal a vzrůstající počet studií začal uznávat, že de facto státy nejsou pouhými loutkami v rukou svých více či méně mocných patronů, ale že mají svou vlastní logiku a vnitřní politickou dynamiku (Caspersen 2017).⁵ K závislosti na patronském státu je totiž primárně odsuzuje fakt jejich mezinárodního neuznání a z toho plynoucí nutnost spoléhat se nikoliv na bezpečnostní garance poskytované mezinárodním společenstvím, ale na takový stát, který je ochoten a schopen takové garance poskytnout (Caspersen 2015: 191). I tak je však stupeň závislosti jednotlivých de facto států na svých patronech různý, což některé autory (například Gerrits – Bader 2016; Trenin 2016) zejména v kontextu rostoucího vlivu Ruska v Abcházii a Jižní Osetii po pětidenní rusko-gruzínské válce ze srpna 2008 vede k tomu, že tyto dvě entity označují dokonce za ruské protektoráty.

Poznání, že de facto státy jsou aktivními subjekty, které na patronských státech obecně nejsou tolik závislé, jak se původně zdálo, avšak zároveň některé z nich jsou na svých patronech závislejší než jiné, nutně vede k otázce, zda lze jejich vzájemné vztahy abstrahovat do podoby teoretických modelů. Jednou z cest k takovému modelu může být analýza motivů, které vedou patronský stát k angažmá na podporu příslušného de facto státu. Tyto motivy se zdají být v zásadě dva: sledování vlastních (vel)mocenských zájmů (German 2006; Popescu 2006; Tsygankov – Tarver-Wahlquist 2009) a intervence na podporu svých etnických soukmenovců (Caspersen 2007, 2008a). Příkladem první jmenovaného modelu se jeví například ruská podpora abcházským, jihoosetským a podněsterským separatistům, která skončila jejich vysokou závislostí na Ruské federaci, zneužíváním těchto nevyřešených konfliktů pro destabilizaci Moldavska a Gruzie a k ovlivňování jejich vnitřní politiky. Příkladem druhého modelu je pak zapojení Arménie do karabašského konfliktu, turecká intervence na Severním Kypru nebo podpora Srbské Krajiny či Republiky srbské ze strany Miloševićova Srbska v první polovině devadesátých let. Tuto intervenci motivovanou etnickou sounáležitostí lze vysvětlit pomocí konceptu *kin-state*, tedy etnický spřízněného státu a jím pocítované určité morální povinnosti pomáhat svým soukmenovcům žijícím v jiném státě (Brubaker 1996: 56), což v případě etnopolitických konfliktů může vést k jejich internacionalizaci a více či méně přímému zapojení etnický spřízněného státu do bojů (Sisk 1996: 19–20). Jak na příkladu Srbské Krajiny, Republiky srbské a NKR ukazuje Nina Caspersen (2008a), nemusí se v podobných případech jednat o jednostrannou závislost separatistů na etnický spřízněném patronovi; i sami separatisté v některých případech

disponují právě díky etnické spřízněnosti pákami, jimiž jsou schopni ovlivňovat vnitropolitické rozhodovací procesy svého patronského státu.

V praxi se však oba principy poněkud prolínají, a dva výše uvedené modely je tedy spíše nutno chápat jako ideálytypy. To se týká dokonce i ruské intervence v Abcházii, Jižní Osetii a Podněstří. Rusko zde sice primárně jednalo jako velmoc, která se snažila zachovat svůj vliv v postsovětském prostoru (Blakkisrud – Kolstø 2012: 292; Popescu 2006: 10), o čemž svědčí i značná pragmatičnost ruského přístupu k těmto separatistickým hnutím,⁶ nicméně vysocí ruští představitelé obhajovali zejména intervenci v Gruzii v roce 2008 nutností chránit vlastní občany, neboť většina obyvatel Jižní Osetie a Abcházie ruské pasy skutečně vlastní (Gayoso 2013: 115; Gerrits – Bader 2016: 303). To lze sice na jednu stranu chápat jako čirý pragmatismus, neboť ruské úřady rozdáváním ruských pasů sledovaly konkrétní cíle (Artman 2013) a s jejich vydáváním obyvatelům Jižní Osetie a Abcházie přestaly poté, co tyto entity Rusko oficiálně uznalo (Achba 2016), nicméně nelze pominout ani to, že v Abcházii existuje tradiční početná ruská menšina, která v současnosti tvoří 11 % populace (VTC 2015: 24), že v Podněstří tvoří etničtí Rusové dokonce 30 % obyvatel (Госслужба статистики 2006: 5) a že Severní Osetie, subjekt Ruské federace, je fakticky jihoosetským *kin-state*. Ve všech třech entitách je pak ruština hlavním jazykem mezietnické komunikace a je běžně používána i státními a vzdělávacími institucemi (Clogg 2008; Comai – Venturi 2015). Navíc součástí putinovského režimu se v posledních letech stal i koncept ruského světa (*ruskij mir*), který ze své podstaty obhájuje intervence na ochranu Rusů v zahraničí, ať už jde o Rusy ve smyslu etnickém, či občanském (Solik – Baar 2016). Etnické či občanské motivy ruské účasti v těchto konfliktech tak sice mohly být sekundární či pouze deklaratorní, nicméně ukazují na komplexnost celé situace a na těžkosti při definování funkčních modelů vztahů mezi patronskými a de facto státy.

Zaměříme-li se však na vztahy mezi Ruskem a jeho třemi „klientskými“ de facto státy, je zjevné, že Rusko se snaží si tyto entity podřídit, a dokonce vytváří standardizovaný formát, jak k těmto entitám přistupovat, přičemž do jisté míry rozlišuje mezi Podněstřím, které Rusko oficiálně neuznává, a Abcházíí a Jižní Osetií, které coby nezávislé státy oficiálně uznalo. Všechny tři de facto státy jsou totiž členy Společenství „Za demokracii a práva národů“ (*Soobščestvo „Za demokratiju i prava narodov“*), jemuž je často přezdíváno Společenství neuznaných států (*Soobščestvo něpriznanych gosudarstv*) nebo v narážce na stejný akronym se Společenstvím nezávislých států (*Sodružestvo nězavisi-myh gosudarstv*) také SNS II (SNG II).⁷ Vznik této svého druhu mezinárodní organizace iniciovalo samo Rusko (Rozhovor s karabašským diplomatem 2015) a za ruské patronace se v ní prohlubuje spolupráce mezi Abcházíí, Jižní Osetií a Podněstřím, včetně jejich vzájemného oficiálního uznání (jednotlivé postsovětské de facto státy se do roku 2006 oficiálně neuznávaly a NKR tak dodnes učinila pouze mlčky; viz Rozhovor s karabašským diplomatem 2015), navázání oficiálních styků a otevření vzájemných „diplomatických“ zastoupení, zavedení bezvívzového styku, podpisu dohod o spolupráci v oblasti obrany, školství, ochrany lidských práv či spolupráce za účelem dosažení mezinárodního uznání (Кавказский Узел 2008a, 2008b, 2009; Кучуберия 2007a, 2007b, 2008). Zatímco SNS II umožňuje Rusku řídit spolupráci mezi třemi de facto státy, oficiální uznání Abcházie a Jižní Osetie mu dovolilo navázat s oběma entitami komplexnější vztahy ve formě bilaterálních dohod – v případě Jižní Osetie o integraci a v případě o něco nezávisleji se chovající Abcházie o „spolupráci“,⁸ přičemž k integraci (respektive „spolupráci“) dochází mj. i v resortu obrany (Ambrosio – Lange 2016).

Dalším modelem vztahů mezi de facto státem a patronským státem je případ Somalilandu a Etiopie. Ta však někdy ani není jako patronský stát chápána (Richards 2016: 178; Rudincová 2017: 198–199), neboť míra závislosti Somalilandu na Etiopii je značně nižší, což je dáno jak slabostí Somálska, tak relativně soběstačnou somalilandskou ekonomikou. Vztah Etiopie a Somalilandu tak spíše připomíná spojenectví mezi dvěma uznávanými

státy, ostatně Etiopie s oficiálním uznáním druhého somálského státu koketuje (Záhořík 2008: 22), přičemž jej již uznává fakticky, neboť spolu s Džibutskem akceptuje somalilandské pasy, a má v Somalilandu dokonce své oficiální zastoupení (Hoch – Rudincová 2015: 46; Kaplan 2008: 153).

Konečně třetím modelem vztahů mezi patronskými a de facto státy je případ Severního Kypru a Turecka a NKR a Arménie, v němž Turecko a Arménie vystupují v roli *kin-state*. Ačkoliv turecká vojenská přítomnost na Kypru a arménská v Náhorním Karabachu bývá zejména řeckokyperskou, respektive ázerbájdžánskou stranou chápána jako okupace (například Anastasiou 2002; Baguirov 2008; Christou 2006; Musabayov 2005), nejde o zcela odpovídající termín. Severní Kypr i NKR jsou svébytnými politickými jednotkami, které se svými patronskými státy úzce kooperují v řadě oblastí a pro tuto kooperaci vytvářejí poměrně složitý institucionální rámec. Mezi oběma případy však existují tři zcela zásadní rozdíly. Zaprvé zatímco v případě kyperského konfliktu je možnost obnovení bojů v současnosti jen těžko představitelná a oba kyperské státy jsou intenzivně zapojeny do mírového procesu, který před vstupem Kyperské republiky do EU málem vyústil ve znovusjednocení ostrova (Wilson 2014), karabašský konflikt zejména v posledních několika letech prakticky neustále hrozí eskalací do velkého válečného střetu (IWPR 2017; Schmidt 2017). Zadruhé Turecko Severní Kypr oficiálně uznalo, zatímco Arménie NKR nikoliv, byť tuto variantu některé arménské politické síly otevřeně podporují. Toto uznání by však dále eskalovalo situaci v Náhorním Karabachu a mohlo by zcela zásadně přispět k rozpoutání nové války, která by měla fatální důsledky nejen pro NKR, ale i její patronský stát (Markedonov 2016). Zatímco Turecko tak díky oficiálnímu uznání a nízkému riziku eskalace konfliktu může navazovat se Severním Kyprem formální vztahy včetně výměny diplomatických misí, uzavírání mezinárodních smluv, a dokonce vytváření společných orgánů, například Rady partnerství (*Partnership Council*) v ekonomických a finančních věcech nebo Společné hospodářské komise (*Joint Economic Commission*; viz TRNC MFA 2011), Arménie a NKR v podstatě nemají jinou možnost než rozvíjet vzájemné vztahy převážně neformálním způsobem. Zatřetí, jak bude níže demonstrováno, arménská a karabašská politická elita jsou značně propojené a mezi jednotlivými politickými orgány obou republik dochází k dílčím přesunům suverenity.

NÁHORNÍ KARABACH NA CESTĚ K DE FACTO STÁTNOSTI

Požadavky karabašských Arménů na připojení Náhorněkarabašské autonomní oblasti (NKAO) k Arménské SSR se průběžně vyskytovaly prakticky od té chvíle, kdy byl roku 1921 Náhorní Karabach, navzdory své převážně arménské populaci, připojen z rozhodnutí Moskvy k Ázerbájdžánské SSR (Chorbajian – Donabedian – Mutafian 1994: 144–147; Saporov 2012). V druhé polovině osmdesátých let 20. století v souvislosti s Gorbačovými politickými a ekonomickými reformami tyto iredentistické požadavky opět zesílily a vyvrcholily rezolucí – vydanou nejprve některými okresními sověty v rámci NKAO a poté stvrzenou samotným Oblastním sovětem NKAO – požadující přesun NKAO z jurisdikce Ázerbájdžánské SSR pod jurisdikci Arménské SSR. Tento požadavek byl nadřazeným Nejvyšším sovětem Ázerbájdžánské SSR stejně jako Nejvyšším sovětem SSSR zamítnut, karabašský oblastní sovět však v reakci na toto zamítnutí jednostranně vyhlásil vystoupení z Ázerbájdžánské SSR a poté společně s Nejvyšším sovětem Arménské SSR prohlásil sjednocení obou arménských entit v rámci Sovětského svazu (Croissant 1998: 35; Saporov 2015: Loc. 4164). Podle sovětské ústavy však změny hranic jednotlivých svazových republik vyžadovaly souhlas republikových nejvyšších sovětů – a Nejvyšší sovět Ázerbájdžánské SSR pochopitelně rozhodnutí Oblastního sovětu NKAO zrušil. Náhorněkarabašská autonomní oblast tak sice formálně zůstala pod ázerbájdžánskou jurisdikcí, nicméně situace se čím dál více vymykala kontrole, čemuž nezabránila ani dočasná přímá správa Moskvy (leden 1989 – leden 1990). Právní základ k odtržení NKAO od Ázerbájdžánu, alespoň dle karabašských představitelů (Rozhovor s karabašským aktivistou

2015), poskytl zákon o secesi, jehož schválení v dubnu 1990 prosadil Michail Gorbačov. Tento zákon, který byl v rozporu se sovětskou ústavou, umožňoval autonomním jednotkám, případně jiným podobným územím v rámci jednotlivých svazových republik, vyhlásit referendum o svém statusu, pokud se příslušná svazová republika oddělí od SSSR. Vzhledem k tomu, kolik nerealistických formálních podmínek musely jak svazové, tak autonomní celky splnit, aby mohly referendum vyhlásit,⁹ je zjevné, že spíše než aby umožnil secesi jednotlivých etnických autonomií, měl tento zákon předejít secesi svazových republik; to se však ukázalo jako mylný předpoklad (Walker 2003: 73–74, 166).

Poté, co Ázerbájdžán vyhlásil 30. srpna 1991 nezávislost na SSSR, na sebe reakce Oblastního sovětu NKAO nenechala dlouho čekat. Již tři dny nato karabašský oblastní sověť společně s Okresním sovětem Šahumjanského rajonu, území severně od NKAO obydleného převážně etnickými Armény, vyhlásily s odvoláním na zákon o secesi nezávislost NKR, sestávající z území NKAO a Šahumjanského rajonu. V prosinci téhož roku byla nezávislost potvrzena referendem¹⁰ a v lednu následujícího roku karabašská Národní rada (*Azğajın Žoghov*), vzniknuvší z šahumjanského okresního a karabašského oblastního sovětu, opět potvrdila vyhlášení nezávislosti a vydala ústavní zákon o základních principech státní nezávislosti NKR. Předsedou Národní rady, a tudíž hlavou vyhlášené republiky se stal Artur Mkrčťjan, Oleg Jesajan byl jmenován prvním karabašským premiérem (Avakian 2010: 18; Balayan 2005: 309).

Co přimělo karabašské Armény k opuštění původního záměru, tj. sjednocení s Arménskou SSR, respektive nově nezávislou Arménkou republikou, není zcela jasné. Nešlo totiž pouze o jednostrannou snahu karabašských Arménů. Požadavky na připojení Náhorního Karabachu od konce osmdesátých let vznášelo i rodící se národní hnutí v samotné Arménské SSR, představované zejména Výborem Karabach (*Karabach Komite*), jehož členem byl i budoucí první prezident nezávislé Arménie Levon Ter-Petrosjan, který ještě v roce 1990 před volbami do arménské nejvyššího sovětu tvrdil, že jeho primárním cílem je sjednocení Arménské SSR a NKAO (Astourian 2001: 19). O to překvapivější se proto může zdát vyhlášení karabašské nezávislosti ve chvíli, kdy snahám o arménsko-karabašské sjednocení již zhroutený Sovětský svaz nemohl stát v cestě. Existují však v zásadě tři možná vysvětlení, přičemž autor tohoto textu se přiklání k tomu, že v praxi šlo o jejich pragmatickou kombinaci:

1) Náhorní Karabach a Arménie se politicky rozešly kvůli rozdílným zájmům. Zatímco NKR musela vojensky čelit Ázerbájdžánu, Arménie se nechtěla v konfliktu přímo vojensky angažovat a preferovala raději budování dobrých vztahů se sousedy, a to včetně Turecka, které ve sporu o Náhorní Karabach stálo vždy na ázerbájdžánské straně (Tamtéž: 22–27; Cornell 2001: 303–304).

2) Náhorní Karabach se upnul k zákonu o secesi, v němž spatřoval legální možnost, jak se oddělit od Ázerbájdžánu a zajistit si přitom mezinárodní uznání (Rozhovor s karabašským aktivistou 2015).

3) Arménie se nechtěla kvůli vznášení územních požadavků vůči Ázerbájdžánu dostat do pozice agresora vůči jinému nezávislému státu (Croissant 1998: 70), a volila proto raději cestu podpory karabašské domobrany a dobrovolnických jednotek svých vlastních občanů, které se do bojů v Karabachu zásadním způsobem zapojily, a jimi také posléze maskovala účast regulérní arménské armády v poslední fázi války. Po skončení války pak mohla Arménie vystupovat nikoliv jako jedna ze stran konfliktu, ale jako prostředník, který sice sebeurčení NKR podporuje, ale má přitom na NKR pouze omezený vliv (Cornell 2001: 92).

NÁHORNĚKARABAŠSKÁ REPUBLIKA COBY SVÉBYTNÁ POLITICKÁ OBEC

Z logiky vzniku NKR vyplývá, že deklarace nezávislosti nebyla primárním cílem karabašského hnutí a karabašské de facto státnosti bylo nakonec dosaženo v důsledku většího či

menšího pragmatismu jak Arménie, tak samotných karabašských Arménů. Již v devadesátých letech tak docházelo k pragmatické integraci NKR do Arménie zejména po stránce ekonomické či bezpečnostní (Cornell 2001: 108), nicméně paralelně s touto integrací se rozvíjel i vnitropolitický život v NKR a po více než dvaceti letech od konce války je NKR již svébytnou politickou obcí s vlastními politickými institucemi (Kolstø – Blakkisrud 2012; Smolnik 2012; Kopeček 2016a).

Jedním z momentů, který ke vzniku NKR přispěl, byl paradoxně odchod dvou nejvýznamnějších karabašských politických figur do Arménie. Serž Sargsjan, původně velitel Obranné armády NKR,¹¹ a Robert Kočarjan, původně předseda Státního výboru pro obranu¹² a první karabašský prezident, opustili NKR již během války, případně bezprostředně po ní, a v Arménii to oba postupně dotáhli až na post prezidenta – Kočarjan v letech 1998–2008, Sargsjan pak od roku 2008 do současnosti. Někteří autoři v tomto kontextu dokonce hovoří o tom, že NKR tak *de facto* ovládla svůj patronský stát (Caspersen 2008a: 364), byť, jak ukáže diskuse níže, tak jednoduše to vidět přece jen nelze.

Robert Kočarjan se však zejména v prvních dvou letech svého prezidentství skutečně považoval nejen za lídra Arménie, ale také NKR. O tom svědčí i fakt, že právě Kočarjan z pozice arménského prezidenta začal vést přímé rozhovory s ázerbájdžánským prezidentem Hejdarem Alijevem, což v důsledku vedlo k vyloučení NKR z mírových jednání (Rozhovor s karabašským novinářem 2015; Rozhovor s arménským novinářem 2015). Tyto rozhovory údajně vedly v roce 2000 téměř k podpisu mírové dohody, podle níž by se Náhorní Karabach stal součástí Arménie, zatímco Ázerbájdžánu by připadl pás arménského území při íránské hranici. Ten by spojil vlastní Ázerbájdžán s jeho nachičevanskou exklávou a umožnil tak přímé spojení Ázerbájdžánu s Tureckem, a to včetně možnosti výstavby ropovodu exportujícího ázerbájdžánskou ropu, který byl po krachu mírových jednání nakonec trasován oklikou přes Gruzii (Libaridian 2004: 262; srovnej také Cornell 2001: 131–133).

Pokud by k podpisu a realizaci dohody skutečně došlo, vztah Náhorního Karabachu a Arménie by se vyvíjel zcela jinak, než je tomu dnes. Náhorní Karabach by se nejspíše stal jednou z arménských provincií, jimž ostatně velikostně odpovídá, případně by měl jen určitý autonomní status. Neúspěch mírových jednání s Ázerbájdžánem však vedl k tomu, že se Kočarjan a Sargsjan postupně více než na zájmy Náhorního Karabachu začali soustřeďovat na své vlastní mocenské zájmy v Arménii (v této souvislosti se často hovoří o takzvaném karabašském klanu, viz další kapitolu), což je oba od NKR poněkud vzdálilo (Matsuzato 2008: 103). Od Kočarjana a Sargsjana se však mezitím vzdálila i NKR, kde se tou dobou odehrával klíčový politický souboj, jenž zemi pomohl transformovat z toho, co Matsuzato nazývá válečnickou demokracií, na relativně pluralitní civilní a dále se demokratizující politický režim. Válečnickou demokracií (*belligerent democracy*) má Matsuzato (Tamtéž: 95–98) na mysli takovou situaci, kdy moc v zemi drží v rukou hrdinové války za nezávislost, kteří však na válce zároveň vydělávali a klientelistické sítě, jimž za války pomáhali vzniknout, využívají pro své obohacování i v poválečném období. V NKR byl tímto válečným hrdinou – při absenci Serže Sargsjana a Roberta Kočarjana – generál karabašské armády Samvel Babajan, jenž zastával funkci karabašského ministra obrany (de Waal 2012: 250–251). Babajan je mnohými (Lynch 2004: 60; Matsuzato 2008: 102) považován za skutečného vládce NKR devadesátých let, který se sice výrazně podílel na vojenských vítězstvích ve válce, zároveň však nesl řadu znaků *warlorda* (Caspersen 2008c: 118; Zürcher 2007: 174). Na válce vydělával a po jejím skončení neformálně kontroloval prakticky veškerý ekonomický a politický život v zemi, přičemž pro něj nebyl důležitý formální status Náhorního Karabachu, ale schopnost neformálně toto území ovládat. Babajanovu moc se snažil omezit Kočarjanův nástupce na prezidentském postu v NKR Arkadij Ghukasjan, což se mu nakonec podařilo. Babajan byl v roce 1999 odvolán a následně obviněn z neúspěšného pokusu o atentát na Ghukasjana, za nějž byl odsouzen k čtrnácti letům vězení (de Waal 2012: 249–251).

Pro NKR bylo odsouzení Babajana symbolickým milníkem na cestě k alespoň částečné demokratizaci a demilitarizaci politického života (Matsuzato 2008: 105). Ta byla spojena s přijetím takzvané *democracy-for-recognition strategy* (Caspersen 2011; von Steinsdorff 2012), založené na přesvědčení pregnančně vyjádřeném samotným karabašským prezidentem Ghukasjanem: „*národ, který má [...] demokratickou ústavu, [...] má větší šance na uznání mezinárodním společenstvím než ostatní*“ (Caspersen 2009: 55–56). Během první dekády 21. století tak NKR přijala formálně demokratickou semiprezidentskou ústavu, reformovala volební systém a implementovala zákon o politických stranách, který vedl ke vzniku pluralitního stranického systému (Kopeček 2016a: 77–82). S výjimkou dašnaků, kteří jsou všearménskou nacionalistickou stranou, jsou přitom karabašské strany odděleny od stran ve vlastní Arménii a většina z nich již o připojení NKR k Arménii ani neusiluje. Dvě hlavní vládní strany – Demokratická strana Arcachu (DSA, *Arcachi Demokratikan Kusakcutjun*), vedená předsedou parlamentu Ašotem Ghuljanem, i Svobodná vlast (*Azat Hajrenik*), vedená premiérem Araikem Harutjunjanem, mají v programu dosažení mezinárodního uznání NKR, přičemž spojení s Arménií pro ně není na pořadu dne (Rozhovor s karabašským ústavním činitelem 2009; Rozhovor s karabašským diplomatem 2015). To, že NKR je v současnosti sice neuznávaným, ale samostatným státem, nepopírají ani dašnaci či Hnutí-88 (*Šaržum-88*) bývalého starosty Stěpanakertu Abela Aghabeghjana, i když tyto dvě strany prosazují jako konečný stav připojení NKR k Arménii (Rozhovor s představitelem Hnutí-88 2015; Rozhovor s karabašským poslancem za stranu Dašnakcutjun 2015).

Důvodů pro preferenci samostatné NKR u převážné části karabašské politické elity je však více než jen *democracy-for-recognition strategy*, která se navíc neukázala jako strategie úspěšná. Silnou roli zde hraje prostý fakt, že arménská populace Náhorního Karabachu si vybojovala *de facto* nezávislost se zbraní v ruce a zaplatila za to společně prolitou krví. I samotní karabašští občané si tak uvědomují svou rozdílnost (v politickém slova smyslu) od občanů Arménské republiky (Rozhovor s karabašským diplomatem 2015; Rozhovor s arménským politickým analytikem 2015).¹³ Udržení získané nezávislosti tváří v tvář neustálé hrozbě války s Ázerbájdžánem je tak *raison d'être* celé NKR, jež proto bývá označována za *single-issue regime* (Broers 2005: 78). Jak to ostatně formuloval jeden karabašský opoziční poslanec: „*Všechny karabašské politické strany se shodnou na základních principech naší zahraniční politiky. Jsou tu samozřejmě rozdílné názory na vnitřní politiku, nicméně když si pak spolu sedneme u sklenky brandy nebo čači, tak jsme schopni naše vzájemné rozpory překonat. Ostatně – všichni jsme bojovali bok po boku*“ (Rozhovor s představitelem Hnutí-88 2015).

Dalším důvodem pro existenci NKR coby svébytné politické obce jsou mocenské a ekonomické zájmy karabašské politické elity. Jistý arménský politický analytik to pregnančně vyjádřil slovy: „*Proč být starostou menšího města, když můžete být prezidentem samostatného státu?*“ (Rozhovor s arménským politickým analytikem 2015). Nejlépe je to patrné na aktivitách současného premiéra NKR Araika Harutjunjana, který je popisován jako oligarcha vlastníci řadu firem, nemovitostí a půdy, jenž premiérský post využívá primárně pro své osobní obohacení (Rozhovor s karabašsko-arménským novinářem 2015). Podobně bývá líčen i prezident Bako Sahakjan, bez jehož souhlasu údajně není v NKR možné prakticky nic (Rozhovor s karabašským aktivistou 2015).

De facto nezávislá NKR, představující politickou obec zřetelně oddělenou od politické obce Arménské republiky, je tak výsledkem shody řady okolností, počínaje pragmatickým vyhlášením nezávislosti poté, co si Arménie nemohla dovolit Náhorní Karabach oficiálně nárokovat, a konče vcelku přízemními mocenskými a ekonomickými zájmy současné karabašské elity. Přesto je svébytnost NKR fakt a její komplikované vztahy s Arménií budou podrobeny důkladné analýze v následující kapitole.

ARMÉNSKO-KARABAŠSKÉ VZTAHY

Vztahy mezi Arménií a NKR jsou velmi specifické a komplexní a tato kapitola je nahlíží ze čtyř úhlů. Nejprve rozvíjí koncept Arménie coby virtuální etno-kulturní jednotky,

kteřá stojí v jejich pozadí. Následně si všímá asymetrického vztahu mezi oběma entitami a poté formální a neformální stránky jejich vzájemných vztahů.

Arménie jako virtuální etno-kulturní jednotka

V dubnu 2016, bezprostředně po ukliďnění čtyřdenních intenzivních bojů na karabaško-arménské hranici, pronesl prezident NKR Bako Sahakjan v rámci jednoho projevu dvě na první pohled si protirečící věty. Požádal mezinárodní společenství o to, aby se NKR „*stala jeho plnoprávným členem*“, tj. aby byla mezinárodně uznána, a současně prohlásil, že „*nerozlišuje mezi bratry a sestrami z Arménie, diaspory a Arcachu*“, neboť všichni jsou „*jedna entita*“ (Asbarez 2016). Podobná vyjádření přitom zaznívají i z úst jiných karabašských představitelů, když o NKR hovoří jako o části Arménie. Bylo by však mylné se domnívat, že je zde Arménii myšlena Arménská republika a že je NKR chápána jako její součást. Arménii¹⁴ je v tomto kontextu nutno chápat především jako etno-kulturní jednotku sestávající z Arménské republiky, NKR a arménské diaspory (Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015; Rozhovor s karabašským diplomatem 2015), jež disponuje silnou politickou a ekonomickou lobby v řadě významných států včetně velmocí jako USA, Rusko či Francie (Baser – Swain 2009).

Tato etno-kulturní jednotka slouží jako přirozený rámec pro arménsko-karabašskou spolupráci. Mimo jiné totiž disponuje pokud ne společnou, tak alespoň prolínající se politickou elitou volně přecházející z NKR do Arménie a obráceně, a v některých případech dokonce i z diaspory do Arménie a NKR, což je z praktického hlediska umožněno snadným získáním občanství pro osoby arménského původu (Rozhovor s karabašským opozičním poslancem 2015). Kromě již zmiňovaných Serže Sargsjana a Roberta Kočarjana se z NKR do Arménie přesunul například i první karabašský premiér Oleg Jesajan, v současnosti arménský velvyslanec v Rusku (Badalyan 2016), nebo Sejran Ohanjan, dlouholetý karabašský ministr obrany, který se v roce 2007 stal náčelníkem generálního štábu arménské armády a o rok později také arménským ministrem obrany (RFE/RL 2008). Opačným směrem putoval například Karen Mirzojan, jenž z nižší řídicí funkce na arménském ministerstvu zahraničních věcí doputoval přes post stálého zástupce NKR v Arménii až na post karabašského ministra zahraničních věcí (Rozhovor s arménským politickým analytikem 2015). Podobně i Hajk Chanumjan, předseda opoziční Národní obrody (*Barojakan veracnund*), pochází z Arménie a do NKR přišel až v roce 2009, kdy získal místo na Arcašské státní univerzitě (Commonspace.eu 2011). Bývalý arménský ministr zdravotnictví Harutjun Kuškan zastával v letech 2014–2016 stejnou funkci i v NKR (Panorama.am 2014; TV1 2016). Z diaspory do Arménie přešel například z USA Raffi Hovannisjan, první arménský ministr zahraničních věcí a nynější předseda opoziční strany Dědictví (*Žaranguťjun*; viz Kopeček 2016b: 83), do NKR pak Anušavan Danieljan, který před tím, než se v roce 1999 stal karabašským premiérem, působil jako místopředseda krymského autonomního parlamentu (Максименко – Агатов 2000). Část arménské opozice sice původem karabašskou politickou elitu kritizuje (News.am 2016b; Vestnik Kavkaza 2016), zejména z karabašského pohledu však slovy jednoho z respondentů platí, že když „*realizovaná politika odpovídá národní ideologii*“, ¹⁵ *nikdo se neptá, odkud kdo pochází*“ (Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015).

Asymetrický vztah mezi Náhorním Karabachem a Arménií

Vztahy mezi NKR a Arménií je třeba chápat jako asymetrické (srovnej Burgess 2006: 211–221), neboť ač jsou si územně, populačně i ekonomicky rovnější než jiné de facto a patronské státy, stále se jedná o vztah silnější a slabší entity s odlišnými zahraničněpolitickými zájmy. Území fakticky kontrolované karabašskou vládou má sice třetinu rozlohy Arménské republiky, nicméně obývá jej pouhých 150 tisíc osob proti třem milionům obyvatel Arménie. Rovněž ekonomicky je NKR pouze zlomkem Arménie – HDP NKR

dosahuje pouhých 400 milionů USD, zatímco HDP Arménie přesahuje 25 miliard USD (ARMSTAT 2015; STAT NKR 2015; World Bank 2015). Náhorněkarabašská republika je tak ve vztahu k Arménii jednoznačně slabším partnerem, přičemž je na ní v mnoha ohledech značně závislá.

Tradičně bývá zdůrazňována zejména závislost ekonomická. Arménie se spolu s arménskou diasporou podílela na poválečné rekonstrukci NKR (Kolstø – Blakkisrud 2008: 495–496), avšak navzdory zotavování karabašské ekonomiky přímá rozpočtová podpora ze strany Arménie, oficiálně vedená jako půjčka (Rozhovor s karabašským novinářem 2015; Rozhovor s karabašským aktivistou 2015), dosahuje zhruba 50 % příjmové stránky karabašského rozpočtu (Krüger 2010: 111). Karabašské úřady ovšem tvrdí, že vzhledem k propojení karabašské a arménské ekonomiky odvedou subjekty z NKR na daních a jiných poplatcích Arménii téměř tolik, kolik NKR od Arménie získá (Kolstø – Blakkisrud 2008: 496). I pokud by tomu tak skutečně bylo, NKR je zcela závislá na Arménii ve věcech mezinárodního obchodu (Rozhovor s představitelem arménského ministerstva hospodářství 2009), neboť tranzit přes Arménii je jediným spojením NKR s okolním světem; uzavřená totiž není jen karabašská hranice s Ázerbájdžánem (de facto frontová linie), ale i hranice s Íránem, přes níž žádný legální obchod neprobíhá (Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015). Náhorněkarabašská republika navíc nemá ani svou vlastní centrální banku a jako platidlo používá arménský dram, čímž je zcela závislá na monetární politice Arménie.

Další důležitou oblastí, v níž je NKR na Arménii závislá, je obrana. To, že se vedle dobrovolnických jednotek účastnila karabašské války i regulérní arménská armáda, bylo zjevné již během samotné karabašské války, i když to arménská strana dodnes popírá (de Waal 2012: 244), stejně jako popírá i to, že vojáci z Arménie v NKR působí – byť je to v zásadě veřejné tajemství (Blandy 2008: 14; Schmidt 2009: 12). Údaje o počtu a výzbroji Obranné armády NKR se různí, udávaný počet asi 20 000 vojáků (Baranec – Beskid 2016) by však znamenal cca 15 % veškeré populace NKR. Je proto pravděpodobné, že zhruba polovinu z tohoto počtu ve skutečnosti tvoří vojáci z Arménie (Blandy 2008: 14), které lze navzdory arménským tvrzením běžně potkat v ulicích Štepanakertu (Rozhovor s karabašským státním úředníkem 2009). Arménie se také podílí na výzbroji karabašské armády, byť se tak děje potají a přesná čísla o vojenské pomoci nejsou známa (Blandy 2008: 14; Schmidt 2009: 12).

Konečně třetí oblastí, v níž je NKR na Arménii značně závislá, je zahraniční politika. Vzhledem k tomu, že se NKR neúčastní přímých rozhovorů s Ázerbájdžánem, zastupuje zájmy NKR v těchto jednáních právě Arménie, ačkoliv oficiálně nezávislost NKR rovněž neuznává. Pro NKR je to značně problematická situace (Rozhovor s arménským politickým analytikem 2015). Arménie totiž není v NKR považována za zcela spolehlivého partnera; snahy prezidentů Ter-Petrosjana o vyřešení karabašského konfliktu na úkor NKR i Sargsjana o navázání vztahů mezi Arménií a Tureckem byly v NKR vnímány jako pokus o zradu a arménská zahraniční politika je karabašskou politickou elitou bedlivě sledována (Rozhovor s karabašským ústavním činitelem 2009; Rozhovor s karabašským představitelem strany Dašnakcutjun 2009). Náhorněkarabašská republika by chtěla být součástí mírových rozhovorů, nicméně kromě ázerbájdžánské strany, která chápe Náhorní Karabach jako území okupované Arménií, a odmítá proto s karabašskými Armény jednat, si nepřeje účast NKR na mírových rozhovorech ani sama Arménie. Karabašská vláda to však zatím toleruje, neboť neúspěchy ve vyjednávání jí tak nemohou být doma vyčítány (Rozhovor s karabašským novinářem 2015). Podobně karabašská vláda toleruje fakt, že Arménie NKR oficiálně neuznává. To sice NKR poněkud komplikuje snahy o dosažení mezinárodního uznání, Arménie však v této situaci nemá příliš na výběr (Rozhovor s karabašským diplomatem 2015), neboť uznání NKR by ji diskvalifikovalo z mírových rozhovorů a dost možná by to vedlo i k ázerbájdžánské vojenské odpovědi, již si nepřeje ani Arménie, ani NKR (Markedonov 2016).

Formální stránka arménsko-karabašských vztahů

Vzhledem k tomu, že NKR není mezinárodně uznávána, Arménie si nemůže dovolit své vztahy s NKR příliš formalizovat, případně vytvářet stále společné orgány v oblasti obrany, zahraniční politiky, ekonomiky či jinde. Jediným stálým společným orgánem je Mezi-parlamentní komise pro spolupráci Arménie a NKR, ustavená v roce 1998, která je však spíše pouhým konzultativním než společným legislativním orgánem (Armenpress 2016b; Asbarez 1998). Přesto však, mimo jiné i díky spolupráci parlamentů, mají NKR a Arménie značně harmonizovaný legislativní rámec (Rozhovor s karabašským diplomatem 2015). Jeden z respondentů tuto situaci nazval společným právním polem; zákony, které jsou přijaty arménským parlamentem, jsou často v nějaké podobě poté schváleny i parlamentem karabašským (Rozhovor s představitelem Hnutí-88 2015).

Kromě formalizované parlamentní spolupráce existuje i několik formálních dohod upravujících arménsko-karabašské vztahy. Tou nejvýznamnější je memorandum o vzájemné spolupráci NKR s Arménií podepsané v roce 2000, které se zaměřuje primárně na ekonomické a sociální záležitosti (Rozhovor s karabašským diplomatem 2015). Na jeho základě byly podepsány i další smlouvy či memoranda o spolupráci mezi jednotlivými institucionálními složkami karabašského a arménského státu, například ministerstvy zahraničních věcí (Rozhovor s karabašským diplomatem 2015), ministerstvy zdravotnictví (Asbarez 2000), generálními prokuraturami (Hetq 2008) či statistickými úřady (Arka 2013). Po vojenském střetu mezi karabašskými a ázerbájdžánskými jednotkami v dubnu 2016 začaly Arménie a NKR jednat také o podepsání dohody o spolupráci v oblasti vojenství, neboť až dosud formálně vojenská spolupráce NKR s Arménií vycházela pouze z faktu, že zástupci obou zemí společně v roce 1994 podepsali dohodu o příměří s Ázerbájdžánem (Armenpress 2016a).

Většina oficiálních kontaktů mezi Arménií a NKR se však až doposud děje *ad hoc* prostřednictvím častých konzultací mezi příslušnými ministry či jinými oficiálními představiteli (Rozhovor s arménským politickým analytikem 2015; Rozhovor s karabašským diplomatem 2015; Rozhovor s karabašským ústavním činitelem 2009). Z poslední doby lze zmínit například jednání vrcholných představitelů ministerstev zahraničních věcí (Tert 2016), ministerstev obrany a generálních štábů (PanARMENIAN 2016), ministrů spravedlnosti (Artsakhpress 2016) či karabašského prezidenta a arménského premiéra (News.am 2016a).

Neformální stránka arménsko-karabašských vztahů

Vzhledem k tomu, že bývalí čelní představitelé karabašských separatistů se stali nejvyššími státními představiteli Arménie, panuje poměrně rozšířený názor, že je to vlastně NKR, která ovládá Arménii (ICG 2008: 6–7). To by však bylo značné zjednodušení celé situace. Takzvaný karabašský klan má sice v Arménii silné postavení, nedá se však říci, že by ji ovládal. Nejde navíc ani o skutečný klan, ale spíše o skupinu osob spojenou karabašským původem a „zocelenou“ společným bojem za nezávislost. Robert Kočarjan tuto skupinu v Arménii protežoval a dosazoval její členy na vlivná místa ve státní správě (Rozhovor s arménským novinářem 2015). Poté, co Kočarjan vystoupal na prezidentský post, navíc ke „karabašskému klanu“ přistoupila značná část arménské ekonomické i politické elity, jež dříve podporovala Levona Ter-Petrosjana a po jeho pádu se přeorientovala na novou vládnoucí skupinu (Minasyan 2011: 143; Stefes 2008: 78). Tento kooptační trend pokračuje i za prezidentství Serže Sargsjana, v jehož blízkosti již nyní převažují osoby primárně původem z Arménie, a nikoliv z NKR; jejich zájmy, podobně jako zájmy samotného Sargsjana, již primárně leží mimo NKR (Rozhovor s arménským novinářem 2015; Rozhovor s arménským politickým analytikem 2015).

Ani v rámci Arménie jako takové již není karabašský konflikt každodenní politickou agendou či hlavním tématem, s nímž politici oslovují občany (Minasyan 2011: 144). Přesto však je otázka statusu Náhorního Karabachu pro arménskou populaci stále velmi citlivá

a představitelé NKR jsou si toho dobře vědomi. Za uplynulé čtvrtstoletí se také naučili „karabašskou kartu“ velmi dobře využívat a ovlivňovat tak arménskou vnitřní politiku ve chvíli, kdy jsou ohroženy životní zájmy NKR. Od konce osmdesátých let totiž začalo slovy Alexandra Iskandarjana docházet ke karabachizaci (*karabachizacija*) arménské historiografie (Искандарян – Арутюнян 2003). Náhorní Karabach se stal jakýmsi středobodem, kolem něž byla psána arménská historie ve stylu „*neustálého boje za nezávislost historických arménských území*“ (Minasyan 2009: 10). Náhorní Karabach je tak vnímán jako jakési mytické území, symbol boje za arménskou svébytnost. Toho si je karabašská politická elita vědoma a ví, jak tohoto obrazu Karabachu využít k nátlaku na arménskou vládu, která si tak nemůže dovolit být v zásadních záležitostech ovlivňujících bezpečnost NKR s karabašskou vládou v rozporu (Rozhovor s karabašským novinářem 2015). Příkladem z poslední doby je nárůst protiruských nálad v Arménii v souvislosti s pokračujícími dodávkami ruských zbraní do Ázerbájdžánu, přičemž rusko-arménské spojení bývá tradičně považováno za bezpečnostní garanci i pro NKR. Karabašská strana dokázala arménské veřejnosti „prodat“ obraz Ruska vyzbrojujícího Ázerbájdžán, který pak ruské zbraně používá v ozbrojených akcích vůči NKR (Mghdesyan 2016a). Arménie se tak odhodlala k bezprecedentnímu kroku, když se neúspěšně pokusila na post generálního tajemníka Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti prosadit svého zástupce (Mghdesyan 2016b).

Představitelé NKR jsou ve vztahu k Arménii v krizové situaci ochotni sáhnout i ke krajním prostředkům. Svržení prezidenta Arménie Ter-Petrosjana v únoru 1998 bývá často dáváno do přímé souvislosti s jeho snahou o řešení karabašského konfliktu prostřednictvím ústupků ázerbájdžánské straně – a to na úkor NKR (Astourian 2001). Stávající prezidentskou administrativu, jejíž prezident byl klíčovou postavou takzvaného ústavního puče z února 1998 (Cornell 2001: 116–117), vláda NKR v zásadě podporuje i ve vnitřní politice. Příslušníci karabašských speciálních sil jsou dokonce podle interviewovaného arménského novináře zodpovědní za některé útoky na opoziční arménské představitele (Rozhovor s arménským novinářem 2015).

I Arménie však disponuje neformálními nástroji, jak ovlivňovat vnitřní politiku NKR. Jedním z nich je každoroční půjčka, kterou Náhorněkarabašské republiky poskytuje. Podle interviewovaných představitelů NKR jde v podstatě o úplatek, jímž si Arménie zajišťuje poslušnost NKR. Ta má na oplátku absolutní volnost v tom, jak s penězi obdrženými z Jerevanu naloží (Rozhovor s karabašským novinářem 2015). Arménská vláda rovněž dokáže neformálně ovlivnit volbu karabašského prezidenta a dalších členů vlády. Nejde však přitom o veto, jímž by Arménie znemožnila konkrétní osobě kandidaturu, ani o předvýběr vhodných kandidátů. Spíše sami karabašští voliči ne zvolí prezidentem NKR kandidáta, jenž nebude mít dobré vztahy s Arménií. I zvolený prezident pak má tendenci jmenovat takové ministry, kteří mají s vládnoucí elitou v Arménii dobré vztahy (Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015). Je to důsledek zkušenosti z prvního pololetí roku 1992, kdy došlo k závažným sporům mezi Arturem Mkrtčjanem, předsedou karabašské Národní rady a tehdejší hlavou NKR, a prezidentem Arménie Levonem Ter-Petrosjanem (Hakobyan 2010: 156–157). Nespolečnost mezi NKR a Arménií za této situace pak bývá označována za jednu z příčin série vojenských porážek karabašských jednotek z léta 1992. Jeden z respondentů formuloval celý problém pregnantně: „*Lidem je jasné, že bychom měli vést nezávislou politiku, ale panuje zde psychologický problém – Ázerbájdžán se chystá na válku a my bychom se zatím měli hádat s Arménií?*“ (Rozhovor s karabašským novinářem 2015).

Ilustrativním příkladem je v tomto kontextu také diskuse o ústavních změnách v NKR. Zatímco během roku 2015 panovalo přesvědčení, že NKR po arménském vzoru přejde od semiprezidencialismu k parlamentarismu (Rozhovor s představitelem Hnutí-88 2015; Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015; Rozhovor s karabašským aktivistou 2015), po čtyřdenní válce s Ázerbájdžánem v dubnu 2016 se vládní představitelé

překvapivě přiklonili k návrhu reformy karabašské ústavy ve směru prezidencialismu (místně považovaného za obecně akceschopnější formu vlády než parlamentarismus), a to zřejmě na zásah arménského prezidenta Sargsjana, jenž v NKR preferuje jednání s prezidentem; jeho volbu totiž lze, na rozdíl od parlamentních voleb, výše popsaným způsobem ovlivnit (Ханумян 2016).

Specifický způsob rozhodování pak obě entity uplatňují v oblasti, která je pro NKR nejdůležitější – obraně. I přes materiální a zřejmě také personální pomoc ze strany arménské armády je totiž Obranná armáda NKR svébytnou a bojeschopnou vojenskou silou s vlastním velením, které s velením arménské armády pouze úzce spolupracuje, čímž je zajištěna bojová součinnost obou armád v případě války (Schmidt 2009: 12; Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015). Již šestnáct let přitom platí pravidlo, že arménská armáda je z pozice náčelníka generálního štábu či ministra obrany řízena karabašskými Armény, kteří původně působili na obdobných pozicích v NKR. Serž Sargsjan byl arménským ministrem obrany v letech 1993–1995 a 2000–2007 a Sejrán Ohanjan v letech 2008–2016. Movses Hakobjan, karabašský ministr obrany v letech 2007–2015, se po svém odchodu z NKR stal nejprve zástupcem náčelníka a posléze náčelníkem generálního štábu arménské armády (MoD Armenia 2016).

NEFORMÁLNÍ ASYMETRICKÁ KONFEDERACE

Teorie de facto státnosti tradičně označuje Arménii ve vztahu k NKR za patronský stát a zároveň se také jedná o karabašský *kin-state*. Arménsko-karabašské vztahy jsou však na rozdíl od vztahů mezi jinými de facto státy a jejich patrony značně komplexní a vyvážené a velmi často jsou spíše určovány nutností dosáhnout vzájemné dohody než vnutit vůli jedné entity entitě druhé, jak se to děje zejména v případě Ruska a jeho „klientských“ de facto států (byť i tento aspekt je v arménsko-karabašských vztazích pochopitelně přítomen). Základ konceptu sloužícího pro pojmenování arménsko-karabašských vztahů je proto nutno hledat u jednotlivých modelů složených států či svazků států (srovnej například Holländer 2009: 233–238). Elazar (1998: 8) uvádí celkem osm možných forem federálních uspořádání (*federal arrangement*), pod něž jsou zahrnovány jak složené státy, tak svazky států; zároveň však konstatuje, že v reálných případech dochází často k jejich prolínání (Tamtéž: 9), což je i případ Arménie a NKR. Problém navíc spočívá v tom, že NKR není mezinárodně uznávaným státem, a tudíž vztahy mezi NKR a Arménií jsou rámovány jen minimem formálních dohod či formálních politických institucí. Formalizace vzájemných vztahů by totiž znamenala uznání NKR nebo její anexi – což je přesně to, čemu se chce Arménie vyhnout. Arménsko-karabašské vztahy jsou tak rámovány zejména předivem neformálních politických institucí a praktik, což značně ztěžuje jednoznačné pojmenování tohoto vztahu, neboť právě existence formálních společných orgánů či formalizovaný přenos suverenity mezi entitami je definičním základem pro ty typy federálních uspořádání, která jsou vztahu Arménie a NKR nejbližší – totiž konfederace a ligy.

Podle Elazara (Tamtéž: 8–10) jde v obou výše uvedených případech o volné spojení samosprávných konstitutivních částí, přičemž přímý kontakt s občany jednotlivých konstitutivních celků nemají společné orgány, ale vlády jednotlivých konstitutivních celků. Liší se v tom, že zatímco konfederace disponuje stálou vládou s omezenými kompetencemi, liga disponuje pouze společným sekretariátem či jiným podobným společným orgánem. Spolupráci Arménie a NKR nelze jednoznačně přiřadit ani k jednomu z těchto konceptů. Od modelové konfederace se liší v tom, že nedisponuje společnou stálou vládou, což je však dáno výše zmíněným faktem mezinárodně neuznávaného statusu NKR. Arménie a NKR sice vytvořily společnou meziparlamentní komisi, která by mohla být považována za „jiný společný orgán“, a tudíž znak ligy, v praxi je však spolupráce NKR a Arménie mnohem širší a komplexnější a zasahuje do oblastí zahraniční politiky, obrany, mezinárodního obchodu či financí, a obě entity mají navíc i značně harmonizovanou legislativu.

Dochází rovněž k faktickému, byť ne zcela dobrovolnému přenosu suverenity v některých klíčových oblastech. Zatímco NKR se dobrovolně vzdala samostatné měnové politiky, přijala jako platidlo arménský dram a je na NKR závislá i v mezinárodním obchodě a ne zcela dobrovolně též v zahraniční politice, NKR naopak fakticky ovládá záležitosti obrany, neboť nejvyšší politické, případně vojenské funkce v resortu obrany jsou v Arménii tradičně vyhrazeny pro osoby původem z Náhorního Karabachu – a to včetně prezidenta, tedy vrchního velitele ozbrojených sil. Tento přenos suverenity však není absolutní, neboť bývalí karabašští představitelé dosáhnuvši na vysoké politické posty v Arménii se časem takřkajíc armenizují, tj. adaptují se na arménskou politickou realitu a jejich vlastní politické zájmy se stávají nadřazenými zájmům NKR. To přitom neplatí pouze pro dva arménské prezidenty původem z Náhorního Karabachu – Roberta Kočarjana a Serže Sargsjana –, ale i dnes již bývalého arménského ministra obrany Sejrana Ohanjana, který poté, co byl z této pozice odvolán (oficiálně proto, aby se mohl stát generálním tajemníkem Organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti, tuto funkci však odmítl – Mghde-syan 2016b), oznámil samostatný vstup do arménské politiky (The Armenian Weekly 2016) a nevyšlyšel výzvu karabašského prezidenta Sahakjana účastnit se politického života v NKR (Shahunyan 2016).

Náhorněkarabašská republika a Arménie však disponují řadou neformálních praktik, které dokážou výše zmiňované dílčí delegace suverenity vyrovnávat. V karabašském případě jde zejména o schopnost apelovat na arménskou veřejnost z pozice hrdinné entity bránící se ázerbájdžánské agresi, čímž je arménská vláda nucena zachovávat zahraničně-politickou linii neohrožující životní zájmy NKR. Naopak Arménie dokáže využít ve svůj prospěch ekonomické převahy a faktu, že pokrývá 50 % rozpočtových příjmů NKR a je rovněž schopná do jisté míry ovlivnit složení exekutivních orgánů NKR.

Právě vzhledem k tomu, o jak rozsáhlé a komplexní propojení NKR a Arménie jde, se termín konfederace jeví pro popis příslušné reality vhodnější než liga. Nutno ovšem dodat, že v žádném případě nejde o modelový typ konfederace, tak jak jej popisuje například Elazar (1998) a jiní podobní autoři (například Burgess 2006), ale jde spíše o přenesené pojmenování, k němuž je nutno dodat přívlastky *asymetrický* a *neformální*. Zatímco přívlastek *asymetrický* v zásadě vychází z Elazara a vyjadřuje to, že NKR je ve vztahu s Arménií výrazně slabší jednotkou, přívlastek *neformální* odkazuje k tomu, že v důsledku mezinárodně neuznávaného statusu NKR nemohlo dojít k výraznější formalizaci vzájemných vztahů a vytváření formální společné vlády. Ta je tak v praxi nahrazována faktickým přenosem suverenity v dílčích oblastech. Společná vláda je tak v zásadě sice trvalá, ale neformální, neboť její reálné kompetence vycházejí nikoliv z existence společných ministerstev, ale z určité mocenské rovnováhy mezi arménskými a karabašskými politickými institucemi či přímo jednotlivci zastávajícími konkrétní politické funkce.

Předkládaný model asymetrické neformální konfederace tak lze stručně charakterizovat pomocí následujících šesti bodů:

- 1) Jde o spolupráci mezi de facto státem a jeho patronským státem.
- 2) Vztah mezi de facto státem a patronským státem je asymetrický, patronský stát však primárně nevyužívá de facto stát k realizaci svých vlastních zájmů, ale je s ním svázán společnou historií a identitou (*kin-state*).
- 3) Obě entity sdílejí společný etno-kulturní rámec umožňující prolínání politických elit.
- 4) Obě entity vzhledem k mezinárodně neuznávanému statusu de facto státu vzájemně vztahy formalizovaly jen minimálně a většina jejich interakcí je rámována neformálními institucemi a praktikami.
- 5) Mezi oběma entitami došlo k dílčím delegacím suverenity v určitých oblastech, zejména zahraniční politice a obraně.
- 6) Obě entity jsou schopny neformálními kanály ovlivňovat vnitřní politiku druhé entity.

* * *

Literatura zabývající se vztahy mezi de facto státy a patronskými státy se doposud vytváření teoretických modelů těchto vztahů příliš nevěnovala. Autoři pro vztahy mezi Ruskem a jeho třemi „klientskými“ de facto státy často používají, více či méně přesně, termíny jako protektorát apod. Tento model však, jak bylo výše v textu demonstrováno, není použitelný na vztahy mezi NKR a Arménií. Model vztahů mezi de facto státem a patronským státem, který je pro de facto stát zároveň státem etnicky spřízněným (*kin-state*), je sice na arménsko-karabašské vztahy aplikovatelný, avšak ve své současné podobě poněkud vágní. Jeho základní premisa je nicméně použita i v předkládaném modelu neformální asymetrické konfederace. V případě, kdy motivace patronského státu k podpoře příslušného státu je motivována primárně etnickou sounáležitostí, má patronský stát na de facto stát pouze omezený vliv, a naopak i samotný de facto stát je schopen ovlivňovat chování svého patrona. Model neformální asymetrické konfederace tuto premisu na příkladu arménsko-karabašských vztahů rozpracovává a stanovuje jak předpoklady pro fungování tohoto modelu (tj. neuznaný status de facto státu; v zásadě asymetrický vztah mezi větším, vojensky a ekonomicky silnějším, a menším, vojensky a ekonomicky slabším státem; a existující společný etno-kulturní rámec), tak nachází a pojmenovává konkrétní mechanismy, které koexistenci Arménie a NKR umožňují.

Ačkoliv i Turecko vůči Severnímu Kypru vystupuje jako *kin-state*, model neformální asymetrické konfederace nelze na tento případ aplikovat. Vztahy mezi těmito dvěma entitami totiž existují v poněkud jiném bezpečnostním kontextu a jsou více formalizovány, jak již bylo výše v textu řečeno. Podobně ani vztahy mezi Kosovem a Albánií nejsou případem, na něž by předkládaný model mohl být aplikován. Albánie je sice pro Kosovo *kin-state*, reálným patronem Kosova se však stalo NATO, případně USA a další západní státy (Geldenhuys 2013: 289; Kolstø 2006: 734), a Kosovo navíc brzy po vyhlášení nezávislosti získalo značné mezinárodní uznání,¹⁶ a tak dnes rozhodně není de facto státem dle definice používané v tomto textu.

V současnosti jsou tedy arménsko-karabašské vztahy unikátní, nicméně zároveň si lze představit potenciální situace, v nichž by model neformální asymetrické konfederace mohl být uplatněn. V obdobné situaci se v první polovině devadesátých let 20. století totiž nacházely i Republika srbská, Srbská Krajina a jejich společný patronský stát a zároveň *kin-state* – Srbsko. Existence těchto dvou de facto států však byla rámována občanskou válkou a trvala také příliš krátce na to, aby se mohl vytvořit stabilní institucionální rámec, byť neformální, který by spolupráci všech tří entit zastřešoval a mohl by být neformální asymetrickou konfederací nazván.

¹ Ač je analyzovaná de facto entita běžně nazývána Náhorní Karabach, v textu je nadále používána zkratka NKR z důvodu odlišení této neuznané politické entity jak od bývalé Náhorněkarabašské autonomní oblasti (NKAO), tak od historického vágně definovaného území Náhorního Karabachu (tj. horské části bývalého Karabašského chanátu), které se s hranicemi současné de facto entity nekryjí. Od vzniku NKR se paralelně s názvem Náhorněkarabašská republika (*Lernajin Gharabaghi Hanrapetutjun*) používá i název Arcašská republika (*Arcachi Hanrapetutjun*). Ten vychází z historického arménského toponyma a v rámci změny karabašské ústavy, schválené referendem v roce 2017, byl zakotven jako oficiální název státu s dovětkem, že oba názvy jsou nadále chápány jako identické (NKR Prezident 2017).

² Za konzultace ohledně způsobu výběru respondentů je autor zejména vděčný prof. Alexandru Iskandarjanovi z *Caucasus Institute* v Jerevanu a prof. Eikimu Bergovi z univerzity v Tartu.

³ Autorova zkušenost je taková, že přínosnější jsou interview s bývalými politiky. Mívají více času a jsou ochotnější hovořit o věcech, o nichž aktivní politik často příliš hovořit nechce. V případě malé NKR, v níž je politická či společenská elita velmi úzká, je i bývalý politik většinou stále aktivní jako novinář, občanský aktivista či státní úředník, je tedy stále v kontaktu se zkoumanou problematikou a přitom má často i z osobních důvodů motivaci o ní hovořit. V tomto ohledu je autor vděčný Alexandru Iskandarjanovi a Hrantu Mikaeljanovi z *Caucasus Institute* v Jerevanu, kteří s ním sdíleli své zkušenosti s terénním výzkumem v regionu.

⁴ Rusko původně hradilo 60 % abcházského rozpočtu, nicméně po roce 2014, v souvislosti s ruskými rozpočtovými škrty a snahou o nezávislejší politiku Abcházie za prezidentství Vladislava Ardzinby (a do jisté míry i Raula Chádžimby), se tato podpora snížila na „pouhých“ 35 %.

⁵ Pro přehled aktuálních témat výzkumu de facto státnosti srovnej například Pegg (2017).

- ⁶ Rusko docílilo toho, že mateřské státy separatistická hnutí vojensky nezlikvidovaly, a obě konfliktní strany přivedlo k podpisu dohod o příměří, které znamenaly rozmístění mezinárodních *peacekeepingových* sil pod ruským vedením (Cornell 2001: 170, 174; King 2001: 533). Nadále však Rusko oficiálně uznávalo územní celistvost jak Gruzie (do roku 2008), tak Moldavska a jeho politika vůči de facto státům se měnila v závislosti na řadě faktorů, zejména na vlastních problémech s čečenskými separatisty a proruským či antiruským postojem gruzinské, respektive moldavské vlády (Popescu 2006: 3–7).
- ⁷ Společenství „Za demokracii a práva národů“ coby svého druhu mezinárodní organizace navazuje na předchozí iniciativy de facto států nejen v postsovětském, ale obecně postkomunistickém prostoru, které měly vést k jejich těsnější spolupráci. Zatímco v roce 1992 založený Svaz neuznaných států (*Sojuz nepriznanych gosudarstv*) zahrnoval i balkánské neuznané entity (Republiku srbskou a Srbskou Krajinu), jeho novější inkarnace z roku 2000 nazvaná Sdružení neuznaných států (*Sodružestvo nepriznanych gosudarstv*) již zahrnovala pouze čtyři postsovětské de facto státy (bez Čečenska; viz Shelest 2013). Avšak i tato organizace, o níž představitelé NKR tvrdí, že byla založena primárně jejich přičiněním, po několika letech prakticky zastavila činnost (Rozhovor s karabašským diplomatem 2015; Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem 2015). Od roku 2006 její místo zaujalo právě Ruskem iniciované Společenství „Za demokracii a práva národů“, jehož členy jsou Podněstří, Abcházie a Jižní Osetie, přičemž NKR má pouze status pozorovatele (Shelest 2013; Rozhovor s karabašským diplomatem 2015).
- ⁸ Oproti Abcházii se Jižní Osetie, podobně jako Podněstří, integraci do Ruska nebrání a většina obyvatel obou entit by integraci s Ruskem zjevně podpořila (BBC 2014; Fuller 2016). Část ministrů jihoosetské vlády dokonce z Ruska pochází (Gayoso 2013: 112).
- ⁹ Zákon o secesi v zásadě stanovoval, že pokud by se svazová republika na základě výsledků referenda odtrhla od Sovětského svazu, měly by autonomní nebo jiné kompaktní etnické celky právo vyhlásit referendum o setrvání v Sovětském svazu – tedy nikoli o své nezávislosti – a jejich státoprávní status měl být následně vyřešen dohodou mezi Sovětským svazem a odtrhnoucí se republikou. Navíc podle zákona o secesi musela být nezávislost republiky schválena dvěma třetinami všech obyvatel svazové republiky s možností konání nového referenda, pokud by o něj požádalo alespoň 10 % obyvatelstva republiky. Platnost referenda měl poté potvrdit Nejvyšší sovět SSSR a také Kongres lidových zástupců. V případě jejich kladného stanoviska mělo nastat pětileté přechodné období, během něhož by samotný proces osamostatnění republiky proběhl (Walker 2003: 73–74). Takovýmto procesem však žádná svazová republika neprošla, tudíž ani jednotlivé autonomní celky neměly šanci náležitě zorganizovat referendum o setrvání v Sovětském svazu. Ten byl totiž samotnými svazovými republikami rozpuštěn dříve, než ke spuštění procesu směřujícího k secesi dle příslušného zákona mohlo vůbec dojít.
- ¹⁰ Náhorněkarabašská republika referendem z 10. prosince 1991 nesplnila všechny náležitosti požadované zákonem o secesi. Jednak karabašské referendum přešlo referendem o nezávislosti Ázerbájdžánu, které proběhlo až 29. prosince (Cornell 2011: 58–59), a jednak se v něm nehlasovalo o setrvání NKAO v SSSR, ale o nezávislosti NKR (MFA NKR 1991). Námitky, že karabašské referendum nenaplnovalo literu zákona o secesi, karabašská strana odbývá tím, že když se Ázerbájdžán pokusil o secesi od SSSR v rozporu se zákonem, měl Náhorní Karabach plné právo vyhlásit nezávislost; případně tím, že zároveň s rozpadem Sovětského svazu vznikla i nezávislá NKR (Walker 2003: 166, 177).
- ¹¹ Obranná armáda NKR (*Lernajin Gharabaghi Hanrapetutjan pašpanutjan banak*) vznikla roku 1992, kdy se pod její hlavičkou a pod velením Serže Sargsjana spojily dosavadní jednotky karabašské domobrany a jednotky dobrovolníků z Arménie.
- ¹² Tvář i tvář hrozící vojenské porážce byl v červenci 1992 ustaven Státní výbor pro obranu (*Pašpanutjan petakan komite*), exekutivní orgán vytvořený po stalinském vzoru z roku 1941, který měl v rukou veškeré rozhodovací pravomoci politické, vojenské i ekonomické, mobilizoval veškerou bojeschopnou populaci Náhorního Karabachu a jeho ekonomiku zcela podřídil vítězství ve válce (de Waal 2012: 207).
- ¹³ Průzkumy veřejného mínění ukazují setrvalý pokles preference připojení NKR k Arménii mezi běžnou populací, a to zejména po čtyřdenní válce s Ázerbájdžánem z dubna 2016. Počet stoupenců nezávislé NKR v červenci 2016 poprvé překonal počet stoupenců připojení NKR k Arménii, přičemž nezávislost NKR podporuje především mladší generace: u věkové kategorie 18–31 let dosahuje podíl příznivců nezávislosti 61 % (IPSC 2016: 40–45).
- ¹⁴ Arménie disponuje třemi přidavnými jmény přeložitelnými do češtiny jako „arménský/á“ *haj* ve významu etnickém, *hajastani* ve významu politickém a *hajoc* ve významu „všearménský“.
- ¹⁵ Arménská národní ideologie (*azgajin gaghaparachosutjun*), založená na glorifikaci a idealizaci arménské historie v duchu Iskandarjanova termínu karabachizace, je deklarovaným ideologickým základem pro současné vládní strany v Arménii i v NKR, zejména pro dašnaky a Republikánskou stranu (*Hajastani hanrapetakan kusakutjun*) v Arménii. Naopak současná arménská nacionálně umírněná opozice tuto ideologii kritizuje, například slovy Levona Ter-Petrosjana jde o „*naprostý blábol!*“ (Astourian 2001: 34).
- ¹⁶ V srpnu 2017 uznávalo Kosovo celkem 114 států, z toho 111 členských zemí OSN (KosovoThanksYou 2017).

Literatura

- Abbink, Jon (2003): Ethiopia-Eritrea: Proxy Wars and Prospects for Peace in the Horn of Africa. *Journal of Contemporary African Studies*, Vol. 21, No. 3, s. 407–425.

- Ahmed, Ismail I. (2000): Remittances and Their Economic Impact in Post-war Somaliland. *Disasters*, Vol. 24, No. 4, s. 380–389.
- Ahmed, Ismail I. – Green, Reginald Herbold (1999): The heritage of war and state collapse in Somalia and Somaliland: Local-level effects, external interventions and reconstruction. *Third World Quarterly*, Vol. 20, No. 1, s. 113–127.
- Allison, Roy (2008): Russia Resurgent? Moscow's Campaign to "Coerce Georgia to Peace". *International Affairs*, Vol. 84, No. 6, s. 1145–1171.
- Allison, Roy (2009): The Russian case for military intervention in Georgia: International law, norms and political calculation. *European Security*, Vol. 18, No. 2, s. 173–200.
- Ambrosio, Thomas – Lange, William A. (2016): The architecture of annexation? Russia's bilateral agreements with South Ossetia and Abkhazia. *Nationalities Papers*, Vol. 44, No. 5, s. 673–693.
- Anastasiou, Harry (2002): Communication Across Conflict Lines: The Case of Ethnically Divided Cyprus. *Journal of Peace Research*, Vol. 39, No. 5, s. 581–596.
- Artman, Vincent M. (2013): Documenting Territory: Passportisation, Territory, and Exception in Abkhazia and South Ossetia. *Geopolitics*, Vol. 18, No. 3, s. 682–704.
- Astourian, Stepan H. (2001): *From Ter-Petrosian to Kocharian: Leadership Change in Armenia*. Berkeley Program in Soviet and Post-Soviet Studies. Berkeley: University of California.
- Atkinson, Rowland – Flint, John (2001): Accessing Hidden and Hard-to-Reach Populations: Snowball Research Strategies. *Social Research Update*, No. 33, <<http://sru.soc.surrey.ac.uk/SRU33.html>>.
- Avakian, Shaken (2010): *Nagorno-Karabakh: Legal Aspects*. Yerevan: Tigran Mets Publishing House.
- Baguirov, Adil (2008): Nagorno-Karabakh: Basis and reality of Soviet-era legal and economic claims used to justify the Armenia-Azerbaijan war. *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 1, s. 1–14.
- Balayan, Vahram (2005): *Artsakh History*. Yerevan: Zangak-97 Press.
- Baser, Bahar – Swain, Ashok (2009): Diaspora Design versus Homeland Realities: Case Study of Armenian Diaspora. *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 1, s. 45–62.
- Berg, Eiki – Pegg, Scott (2016): Contested States in World Politics: Foreign Policy Analysis. *Foreign Policy Analysis*, 4. 5. 2016, <<https://doi.org/10.1093/fpa/orw044>>.
- Berg, Eiki – Toomla, Raul (2009): Forms of Normalisation in the Quest for De Facto Statehood. *The International Spectator*, Vol. 44, No. 4, s. 27–45.
- Blakkisrud, Helge – Kolstø, Pål (2012): Dynamics of de facto statehood: The South Caucasian de facto states between secession and sovereignty. *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 12, No. 2, s. 281–298.
- Blandy, Charles W. (2008): *Azerbaijan: Is War Over Nagornyy Karabakh a Realistic Option?* (No. Caucasus Series 08/17). Shrivenham: Defence Academy of the United Kingdom – Advanced Research and Assessment Group, <https://www.files.ethz.ch/isn/87342/08_may.pdf>.
- Broers, Laurence (2005): The politics of non-recognition and democratization. *Accord: An International Review of Peace Initiatives*, No. 17, s. 68–71.
- Brubaker, Rogers (1996): *Nationalism Reframed: Nationhood and the National Question in the New Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Burgess, Michael (2006): *Comparative Federalism: Theory and Practice*. London and New York: Routledge.
- Caspersen, Nina (2007): Belgrade, Pale, Knin: Kin-State Control over Rebellious Puppets? *Europe-Asia Studies*, Vol. 59, No. 4, s. 621–641.
- Caspersen, Nina (2008a): Between Puppets and Independent Actors: Kin-state Involvement in the Conflicts in Bosnia, Croatia and Nagorno Karabakh. *Ethnopolitics*, Vol. 7, No. 4, s. 357–372.
- Caspersen, Nina (2008b): From Kosovo to Karabakh: International responses to de facto states. *Südosteuropa*, Vol. 56, No. 1, s. 58–83.
- Caspersen, Nina (2008c): Separatism and Democracy in the Caucasus. *Survival*, Vol. 50, No. 4, s. 113–136.
- Caspersen, Nina (2009): Playing the Recognition Game: External Actors and De Facto States. *The International Spectator*, Vol. 44, No. 4, s. 47–60.
- Caspersen, Nina (2011): Democracy, nationalism and (lack of) sovereignty: The complex dynamics of democratisation in unrecognised states. *Nations and Nationalism*, Vol. 17, No. 2, s. 337–356.
- Caspersen, Nina (2012): *Unrecognized States: The Struggle for Sovereignty in the Modern International System* (Kindle edition). Cambridge – Malden: Polity Press.
- Caspersen, Nina (2015): Degrees of legitimacy: Ensuring internal and external support in the absence of recognition. *Geoforum*, Vol. 66, s. 184–192.
- Caspersen, Nina (2017): Making Peace with De Facto States. In: Riegl, Martin – Doboš, Bohumil (eds.): *Unrecognized States and Secession in the 21st Century*. Cham: Springer.
- Caspersen, Nina – Stansfield, Gareth R. V. (2011): *Unrecognized States in the International System*. London – New York: Routledge.
- Clogg, Rachel (2008): The Politics of Identity in Post-Soviet Abkhazia: Managing Diversity and Unresolved Conflict. *Nationalities Papers*, Vol. 36, No. 2, s. 305–329.
- Comai, Giorgio – Venturi, Bernardo (2015): Language and education laws in multi-ethnic de facto states: The cases of Abkhazia and Transnistria. *Nationalities Papers*, Vol. 43, No. 6, s. 886–905, <[doi:10.1080/00905992.2015.1082996](https://doi.org/10.1080/00905992.2015.1082996)>.

- Cornell, Svante E. (2001): *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus*. Richmond: Curzon Press.
- Cornell, Svante E. (2011): *Azerbaijan Since Independence*. Armonk and London: M. E. Sharpe.
- Croissant, Michael P. (1998): *The Armenia-Azerbaijan Conflict: Causes and Implications*. Westport and London: Praeger.
- Dembinska, Magdalena – Campana, Aurélie (2017): Frozen Conflicts and Internal Dynamics of De Facto States: Perspectives and Directions for Research. *International Studies Review*, 3. 5. 2017, <doi:10.1093/isr/vix010>.
- de Waal, Thomas (2012): *Černá zahrada: Arménie a Ázerbájdžán v míru a za války*. Praha: Academia.
- Dzutsati, Valery (2012): Moscow Strives to Diminish Its Foreign Protectorates to the Level of the Russian Regions. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 9, No. 59, <<https://jamestown.org/program/moscow-strives-to-diminish-its-foreign-protectorates-to-the-level-of-the-russian-regions/>>.
- Dzutsati, Valery (2016): Abkhazia's President Faces Public Campaign Calling for His Resignation. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 13, No. 72, <http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=45310&tx_ttnews%5BbackPid%5D=7&cHash=dded8c95f3f4e1d8413fb9e4402a8afc>.
- Elazar, Daniel Judah (1998): *Constitutionalizing Globalization: The Postmodern Revival of Confederal Arrangements*. Lanham and Oxford: Rowman & Littlefield.
- Felgenhauer, Pavel (2009): After August 7: The Escalation of the Russia-Georgian War. In: Cornell, Svante E. – Starr, S. Frederick (eds.): *The Guns of August: Russia's War in Georgia*. Abidgdon – New York: Routledge, s. 162–180.
- Gayoso, Carmen A. (2013): The Promulgation of Anti-democratic Norms in South Ossetia. In: Vanderhill, Rachel – Aleprete, Michael E. (eds.): *International Dimensions of Authoritarian Persistence: Lessons from Post-soviet States*. Plymouth: Lexington Books.
- Geldenhuys, Deon (2013): Secession and Contested States. In: Radan, Peter – Pavković, Aleksandar (eds.): *The Ashgate Research Companion to Secession*. Farnham – Burlington: Ashgate Publishing, s. 285–300.
- German, Tracey (2006): *Abkhazia and South Ossetia: Collision of Georgian and Russian Interests*. Russie. Nei.Visions 11. Paris: Institut Français des Relations Internationales, <<https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/germananglais.pdf>>.
- Gerrits, Andre W. M. – Bader, Max (2016): Russian patronage over Abkhazia and South Ossetia: Implications for conflict resolution. *East European Politics*, Vol. 32, No. 3, s. 297–313.
- Gorgulu, Mehmet Emre (2015): *The Effects of Isolation on the Turkish Republic of Northern Cyprus*. MPRA Paper No. 62077. Munich: University of Munich, <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/62077/1/MPRA_paper_62077.pdf>.
- Hakobyan, Tatul (2010): *Karabakh Diary: Green and Black*. Antelias: Antelias.
- Hoch, Tomáš – Rudincová, Kateřina (2015): Legitimization of Statehood in De Facto States: The Case Study of Somaliland. *AUC Geographica*, Vol. 50, No. 1, s. 37–49.
- Hoch, Tomáš – Souleimanov, Emil – Baranec, Tomáš (2014): Russia's role in the official peace process in South Ossetia. *Bulletin of Geography. Socio-economic Series*, No. 23, s. 53–71.
- Holländer, Pavel (2009): *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Hopf, Ted (2005): Identity, legitimacy, and the use of military force: Russia's Great Power identities and military intervention in Abkhazia. *Review of International Studies*, Vol. 31, No. S1, s. 225–243.
- Chitadze, Nika (2013): Georgia's National Security and Regional Policy after the August 2008 War. In: Jafalian, Annie (ed.): *Reassessing Security in the South Caucasus: Regional Conflicts and Transformation*. Farnham, UK – Burlington, VT: Ashgate Publishing, s. 105–116.
- Chorbajian, Levon – Donabedian, Patrick – Mutafian, Claude (1994): *The Caucasian Knot: The History and Geo-Politics of Nagorno-Karabagh*. London – New Jersey: Zed Books.
- Christou, Miranda (2006): A Double Imagination: Memory and Education in Cyprus. *Journal of Modern Greek Studies*, Vol. 24, No. 2, s. 285–306.
- Искандарян, Александр – Арутюнян, Бабкен (2003): Армения: Карабахизация национальной истории. In: Аймермакер, Карл – Бордогов, Геннадий (eds.): *Национальные истории в советском и постсоветских государствах*. Москва: Фонд Фридриха Науманна, s. 145–158.
- Jones, Stephen (2015): *Georgia: A Political History since Independence*. London – New York: I.B. Tauris.
- Kaplan, Seth (2008): The Remarkable Story of Somaliland. *Journal of Democracy*, Vol. 19, No. 3, s. 143–157.
- King, Charles (2001): The benefits of ethnic war: Understanding Eurasia's unrecognized states. *World Politics*, Vol. 53, No. 4, s. 524–552.
- Klot, Nurit – Mansfield, Yoram (1997): The political landscape of partition. *Political Geography*, Vol. 16, No. 6, s. 495–521.
- Kolossov, Vladimir – O'Loughlin, John (1998): Pseudo-states as harbingers of a post-modern geopolitics: The Example of the Trans-Dniester Moldovan Republic (TMR). In: Newman, David (ed.): *Boundaries, Territory and Postmodernity*. London: Frank Cass, s. 151–176.
- Kolossov, Vladimir – O'Loughlin, John (2011): Violence in the Caucasus: Economic Insecurities and Migration in the “De Facto” States of Abkhazia and South Ossetia. *Eurasian Geography and Economics*, Vol. 52, No. 5, s. 1–24.

- Kolstø, Pål (2006): The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States. *Journal of Peace Research*, Vol. 43, No. 6, s. 723–740.
- Kolstø, Pål – Blakkisrud, Helge (2008): Living with Non-recognition: State- and Nation-building in South Caucasian Quasi-states. *Europe-Asia Studies*, Vol. 60, No. 3, s. 483–509.
- Kolstø, Pål – Blakkisrud, Helge (2012): De facto states and democracy: The case of Nagorno-Karabakh. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 45, No. 1–2, s. 141–151.
- Kopeček, Vincenc (2016a): Political institutions in the post-Soviet de facto states in comparison: Abkhazia and Nagorno-Karabakh. *Annual of Language & Politics and Politics of Identity*, Vol. 10, No. 2 (special issue), s. 73–99.
- Kopeček, Vincenc (2016b): How to Capture a State? The Case of Azerbaijan. *Politické vedy*, Vol. 19, No. 2, s. 64–89.
- Krüger, Heiko (2010): *The Nagorno-Karabakh Conflict: A Legal Analysis*. Heidelberg – New York – Dordrecht – London: Springer.
- Laitin, David D. – Suny, Ronald Grigor (1999): Armenia and Azerbaijan: Thinking a way out of Karabakh. *Middle East Policy*, Vol. 7, No. 1, s. 145–176.
- Libaridian, Gerard J. (2004): *Modern Armenia. People, Nation, State*. London and New York: Transaction Publishers.
- Littig, Beate (2009): Interviewing the Elite – Interviewing Experts: Is There a Difference? In: Bogner, Alexander – Littig, Beate – Menz, Wolfgang (eds.): *Interviewing Experts*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan, s. 98–113.
- Lynch, Dov (2004): *Engaging Eurasia's Separatist States: Unresolved Conflicts and De Facto States*. Washington: United States Institute of Peace Press.
- Matsuzato, Kimitaka (2008): From Belligerent to Multi-Ethnic Democracy: Domestic Politics in Unrecognized States after Ceasefires. *Eurasian Review*, Vol. 1, s. 95–119.
- Minasyan, Sergey (2009): Armenia's Attitude Towards its Past: History and Politics. *Caucasus Analytical Digest*, No. 9, s. 10–13.
- Minasyan, Sergey (2011): Armenia in Karabakh, Karabakh in Armenia: Living with a conflict. In: Iskandaryan, Alexander (ed.): *Identities, Ideologies & Institutions*. Yerevan: The Caucasus Institute, s. 142–152.
- Musabayov, Rasim (2005): The Karabakh conflict and democratization in Azerbaijan. *Accord: An International Review of Peace Initiatives*, No. 17, s. 60–63.
- Nalbandanov, Robert (2009): Battle of two logics: Appropriateness and consequentiality in Russian interventions in Georgia. *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 3, No. 1, s. 20–35.
- Pegg, Scott (2017): Twenty Years of de facto State Studies: Progress, Problems, and Prospects. In: Thompson, William (ed.): *The Oxford Encyclopedia of Empirical International Relations Theory*. Oxford: Oxford University Press, <<http://politics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-516>>.
- Popescu, Nicu (2006): *Outsourcing 'de facto statehood: Russia and the secessionist entities in Georgia and Moldova*. CEPS Policy Brief No. 109. Brussels: Centre for European Policy Studies, <<http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=adf0c7e85b4349a1b60d17cf295ee0a7>>.
- Richards, Rebecca (2016): *Understanding Statebuilding: Traditional Governance and the Modern State in Somaliland*. Abingdon – New York: Routledge.
- Rudincová, Kateřina (2017): The Right to Self-determination or Inviolability of Borders in the Horn of Africa? The African Union Approach. In: Riegl, Martin – Doboš, Bohumil (eds.): *Unrecognized States and Secession in the 21st Century*. Cham: Springer.
- Rukhadze, Vasili (2013): Russia Underscores its Military Presence in Georgia's Breakaway Regions. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 10, No. 101, <<https://jamestown.org/program/russia-underscores-its-military-presence-in-georgias-breakaway-regions/>>.
- Rukhadze, Vasili (2015): In the Face of Recent Russian-Abkhaz Disagreements, is Georgian-Abkhaz Dialogue Possible? *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 12, No. 128, <http://www.jamestown.org/single/?tx_ttnews%5Btt_news%5D=44139&no_cache=1>.
- Saparov, Arsène (2012): Why Autonomy? The Making of Nagorno-Karabakh Autonomous Region 1918–1925. *Europe-Asia Studies*, Vol. 64, No. 2, s. 281–323.
- Saparov, Arsène (2015): *From Conflict to Autonomy in the Caucasus: The Soviet Union and the Making of Abkhazia, South Ossetia and Nagorno Karabakh* (Kindle Edition). Abingdon – New York: Routledge.
- Shelest, Ganna (2013): Is it Foreign Policy of the Unrecognized States? *UA Foreign Affairs*, 28. 1. 2013, <<http://uaforeignaffairs.com/ua/blog/usi-blogi/view/article/is-it-foreign-policy-of-the-unrecognized-states/>>.
- Schmidt, Hans-Joachim (2009): *Military Confidence Building and Arms Control in Unresolved Territorial Conflicts*. PRIF-Reports No. 89. Frankfurt am Main: Peace Research Institute Frankfurt, <https://www.hsfk.de/fileadmin/HSFK/hsfk_downloads/prif89.pdf>.
- Schmidt, Hans-Joachim (2017): The Four-Day War Has Diminished the Chances of Peace in Nagorno-Karabakh. *OSCE-Yearbook 2016*. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG, s. 107–124.
- Sisk, Timothy D. (1996): *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts*. Washington, D.C.: US Institute of Peace Press.
- Smolnik, Franziska (2012): Political rule and violent conflict: Elections as “institutional mutation” in Nagorno-Karabakh. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 45, No. 1–2, s. 153–163.

- Solik, Martin – Baar, Vladimír (2016): Koncept ‘Ruského sveta’ ako nástroj implementácie soft power v ruskej zahraničnej politike. *Politické vedy*, Vol. 19, No. 1, s. 8–47.
- Stefes, Christoph H. (2008): Governance, the State, and Systemic Corruption: Armenia and Georgia in Comparison. *Caucasian Review of International Affairs*, Vol. 2, No. 2, s. 73–83.
- Trenin, Dmitri (2009): Russia’s Spheres of Interest, not Influence. *The Washington Quarterly*, Vol. 32, No. 4, s. 3–22.
- Trenin, Dmitri (2016): The Revival of the Russian Military: How Moscow Reloaded. *Foreign Affairs*, Vol. 95, No. 3, s. 23.
- Tsygankov, Andrei P. – Tarver-Wahlquist, Matthew (2009): Duelling Honors: Power, Identity and the Russia–Georgia Divide. *Foreign Policy Analysis*, Vol. 5, No. 4, s. 307–326.
- von Steinsdorff, Silvia (2012): Incomplete state building – incomplete democracy? How to interpret internal political development in the post-Soviet de facto states. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 45, No. 1–2, s. 201–206.
- Walker, Edward W. (2003): *Dissolution: Sovereignty and the Breakup of the Soviet Union*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Wilson, Ross (2014): Turks, Cypriots, and the Cyprus Problem: Hopes and Complications. *Mediterranean Quarterly*, Vol. 25, No. 1, s. 105–110.
- Záhořík, Jan (2008): Etiopie v súčasné severovýchodní Africe: vnitropolitický a mezinárodně-politický pohľad. *Slovenská politologická revue*, Vol. 8, No. 1, s. 2–33.
- Zürcher, Christoph (2007): *The Post Soviet Wars*. New York: New York University Press.

Dokumenty

- Achba, Astamur (2016): Abkhazia – Russia’s tight embrace. *European Council on Foreign Relations*, 1. 9. 2016, <http://www.ecfr.eu/article/essay_abkhazia_russias_tight_embrace>.
- Arka (2013): Armenian, Nagorno-Karabakh statistical services seal cooperation memorandum. *Arka*, 7. 11. 2013, <http://arka.am/en/news/economy/armenian_nagorno_karabakh_statistical_services_seal_cooperation_memo_randum_/>.
- Armenpress (2016a): Foreign Ministries of Armenia and Nagorno Karabakh to work on signing military cooperation agreement. *Armenpress*, 2. 4. 2016, <<https://armenpress.am/eng/news/841899/foreign-ministries-of-armenia-and-nagorno-karabakh-to-work-on-signing-military-cooperation-agreement.html>>.
- Armenpress (2016b): National Assembly Cooperation Commission of Nagorno Karabakh and Armenia discuss situation created as a result of Azerbaijani aggression. *Armenpress*, 12. 4. 2016, <<http://armenpress.am/eng/news/843250/national-assembly-cooperation-commission-of-nagorno-karabakh-and-armenia-discuss-situation-created.html>>.
- ARMSTAT (2015): *Statistical yearbook of Armenia, 2015*. Yerevan: National Statistical Service of the Republic of Armenia.
- Artsakhpress (2016): Ministers of Armenia and Nagorno-Karabakh discuss prospects for cooperation. *Artsakhpress*, 15. 1. 2016, <<https://artsakhpress.am/eng/news/35734/ministers-of-armenia-and-nagorno-karabakh-discuss-prospects-for-cooperation.html>>.
- Asbarez (1998): Karabakh Armenia Interparliamentary Cooperation Begins. *Asbarez*, 9. 9. 1998, <<http://asbarez.com/37210/karabakh-armenia-interparliamentary-cooperation-begins/>>.
- Asbarez (2000): Armenia Karabakh Sign Cooperation Agreement. *Asbarez*, 5. 9. 2000, <<http://asbarez.com/43541/armenia-karabakh-sign-cooperation-agreement/>>.
- Asbarez (2016): Artsakh President Calls for International Recognition of Karabakh. *Asbarez*, 7. 4. 2016, <<http://asbarez.com/148473/artsakh-president-calls-for-international-recognition-of-karabakh/>>.
- Badalyan, Naira (2016): Armenian Ambassador to Russia comments on Vladimir Zhirinovskiy’s recent remarks about Armenia. *Arminfo*, 3. 8. 2016, <http://www.arminfo.info/full_news.php?id=21358&lang=3>.
- Baranec, Tomáš – Beskid, Juraj (2016): Nagorno-Karabakh and the military balance. *Central Asia – Caucasus Analyst*, 10. 5. 2016, <<https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/13362-nagorno-karabakh-and-the-military-balance.html>>.
- BBC (2014): Moldova’s Trans-Dniester region pleads to join Russia. *BBC News*, 18. 3. 2014, <<http://www.bbc.com/news/world-europe-26627236>>.
- Commonsplace.eu (2011): Opinion: Hayk Khanumyan – “The Generation that suffered the war is still alive”. *Commonspace.eu*, 3. 11. 2011, <index.php?m=23&n=123&news_id=1050&lng=eng>.
- Devplan (2015): *Economic and Social Indicators*. Lefkoşa: State Planning Organisation, <<http://www.devplan.org/Ecosos/BOOK/SEG-2014.pdf>>.
- EurasiaNet (2016): Moldova: Separatist Transnistria Region Reorienting Trade from Russia to EU. *EurasiaNet*, 4. 5. 2016, <<http://www.eurasianet.org/node/78636>>.
- Fuller, Liz (2016): South Ossetia Postpones Referendum On Accession To Russian Federation. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 30. 5. 2016, <<http://www.rferl.org/content/georgia-russia-south-ossetia-accession-referendum-delay/27766068.html>>.
- Госслужба статистики (2006): *Аналитическая записка «Об итогах нацеления Приднестровской Молдавской Республики 2004 года»*. Тирасполь: Государственная служба статистики Министерства экономики ПМР, <<https://web.archive.org/web/20090318044749/http://www.pridnestrovie.net/files/pmr-census-2004.doc>>.

- Hetq (2008): Chief Prosecutors of Armenia and Karabakh Sign Cooperation Memo. *Hetq*, 9. 12. 2008, <<http://hetq.am/eng/news/34170/chief-prosecutors-of-armenia-and-karabakh-sign-cooperation-memo.html>>.
- Ханумян, Айк (2016): Конституционные реформы – средство репродукции власти. *Аналитикон*, No. October, <<http://theanalyticon.com/?p=8350&lang=ru>>.
- ICG (2008): *Armenia: Picking up the Pieces*. Europe Briefing N°48. Yerevan/Tbilisi/Brussels: International Crisis Group, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/b48_armenia_picking_up_the_pieces>.
- ICG (2013): *Abkhazia: The Long Road to Reconciliation* (Europe Report N°224). Brussels: International Crisis Group, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/224%20Abkhazia%20-%20The%20Long%20Road%20to%20Reconciliation.pdf>>.
- IPSC (2016): *Opinion Polls in Nagorno-Karabakh: Comparative Results from 2015 and 2016*. Yerevan: Institute for Political and Sociological Consulting, <http://www.eufoa.org/Comparative%20Opinion%20polls_2015-2016_EN.pdf>.
- IWPR (2017): *Nagorno-Karabakh's Gathering War Clouds*. Europe Report N°244. Brussels: Institute for War and Peace Reporting, <<https://d2071andvip0wj.cloudfront.net/244-nagorno-karabakh-gathering-war-clouds.pdf>>.
- Кавказский Узел (2008a): Абхазия, Южная Осетия и Приднестровье договорились добиваться независимости вместе. *Кавказский Узел*, 13. 4. 2008, <<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/135543/>>.
- Кавказский Узел (2008b): Абхазия, Южная Осетия и Приднестровье будут сотрудничать в области прав человека. *Кавказский Узел*, 2. 10. 2008, <<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/142343/>>.
- Кавказский Узел (2009): Южная Осетия, Абхазия и Приднестровье договорились упразднить между собой визовый режим. *Кавказский Узел*, <<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/159904/>>.
- KosovoThanksYou (2017): Who Recognized Kosova as an Independent State? Prishtina: KosovoThanksYou, <<http://www.kosovothanksyou.com/>>.
- Кучуберия, Анжела (2007a): Абхазия, Южная Осетия и Приднестровье создают Ассоциацию университетов. *Кавказский Узел*, 26. 6. 2007, <<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/117318/>>.
- Кучуберия, Анжела (2007b): В Абхазии представители Сообщества «За демократию и права народов» приняли заявление. *Кавказский Узел*, 26. 6. 2007, <<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/117310/>>.
- Кучуберия, Анжела (2008): В случае войны с Грузией Абхазия, Приднестровье и Южная Осетия хотят обороняться вместе. *Кавказский Узел*, <<http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/138331/>>.
- Makili-Aliyev, Kamal (2016): Nagorno-Karabakh Isn't Disputed Territory – It's Occupied. *The National Interest*, 10. 5. 2016, <<http://nationalinterest.org/blog/the-buzz/nagorno-karabakh-isnt-disputed-territory%E2%80%94occupied-16141>>.
- Максименко, Олег – Агапов, Марк (2000): Военные обвиняют правительство в коррупции. *Коммерсантъ*, 21. 1. 2000, <<http://kommersant.ru/doc/137634>>.
- Markedonov, Sergey (2016): Independence for Nagorno-Karabakh: A hard dilemma for Yerevan. *Russia Direct*, 5. 5. 2016, <<http://www.russia-direct.org/opinion/independence-nagorno-karabakh-republic-hard-dilemma-yerevan>>.
- MFA NKR (1991): Report on the Results of the Referendum on the Independence of the Nagorno Karabakh Republic. *Nagorno Karabakh Republic Ministry of Foreign Affairs*, <<http://www.nkr.am/en/referendum/42/>>.
- Mghdesyan, Arshaluis (2016a): Karabakh Challenges Armenian-Russian Alliance. *Institute for War and Peace Reporting*, 19. 4. 2016, <<https://iwpr.net/global-voices/karabakh-challenges-armenian-russian-alliance>>.
- Mghdesyan, Arshaluis (2016b): Armenia's CSTO Disappointment. *Institute for War and Peace Reporting*, 7. 11. 2016, <<https://iwpr.net/global-voices/armenias-csto-disappointment>>.
- MoD Armenia (2016): Movses Hakobyan – Chief of the RA AF GS. *Ministry of Defence of the Republic of Armenia*, <<http://www.mil.am/en/50/53>>.
- News.am (2016a): Karabakh President and Armenian PM discuss economic cooperation. *News.am*, 4. 11. 2016, <<https://news.am/eng/news/355454.html>>.
- News.am (2016b): Ter-Petrosyan: Root of all evil in Armenia is corruption. *News.am*, 17. 12. 2016, <<https://news.am/eng/news/363390.html>>.
- NKR Prezident (2017): Constitution of the Republic of Artsakh, non-offical translation. *President of the Artsakh Republic*, <<http://www.president.nkr.am/en/constitution/fullText/>>.
- PanARMENIAN (2016): Karabakh, Armenia discuss army building, military cooperation. *PanARMENIAN*, 15. 6. 2016, <<http://www.panarmenian.net/eng/news/214752/>>.
- Panorama.am (2014): Harutyun Kushkyan appointed NKR Health Minister. *Panorama.am*, 14. 3. 2014, <<http://www.panorama.am/en/news/2014/03/14/qushkyan/331858>>.
- President.az (2015): Karabakh. *Official web-site of President of Azerbaijan Republic*, <<http://en.president.az/azerbaijan/karabakh>>.
- Puiui, Victoria (2015): Can Russia Afford Transnistria? *Eurasianet*, 18. 2. 2015, <<http://www.eurasianet.org/node/72146>>.
- RFE/RL (2008): Sarkisian Appoints Key Ministers in Emerging Cabinet. *Radio Free Europe / Radio Liberty*, 15. 4. 2008, <<http://www.azatutyun.am/a/1594499.html>>.
- Rimple, Paul (2015): Economics Not Impacting Russian Support for Georgian Separatists. *Eurasianet*, 13. 2. 2015, <<http://www.eurasianet.org/node/72066>>.
- Rozhovor s arménským novinářem (2015): Rozhovor autora s arménským novinářem, říjen 2015.

- Rozhovor s arménským politickým analytikem (2015): Rozhovor autora s arménským politickým analytikem, říjen 2015.
- Rozhovor s bývalým karabašským diplomatem (2015): Rozhovor autora s bývalým karabašským diplomatem, říjen 2015.
- Rozhovor s karabaško-arménským novinářem (2015): Rozhovor autora s karabaško-arménským novinářem, říjen 2015.
- Rozhovor s karabašským aktivistou (2015): Rozhovor autora s karabašským aktivistou, říjen 2015.
- Rozhovor s karabašským diplomatem (2015): Rozhovor autora s karabašským diplomatem, říjen 2015.
- Rozhovor s karabašským novinářem (2015): Rozhovor autora s karabašským novinářem, říjen 2015.
- Rozhovor s karabašským opozičním poslancem (2015): Rozhovor autora s karabašským opozičním poslancem, říjen 2015.
- Rozhovor s karabašským poslancem za stranu Dašnakcutjun (2015): Rozhovor autora s karabašským poslancem za stranu Dašnakcutjun, říjen 2015.
- Rozhovor s karabašským představitelem strany Dašnakcutjun (2009): Rozhovor autora s karabašským představitelem strany Dašnakcutjun, říjen 2015.
- Rozhovor s karabašským státním úředníkem (2009): Rozhovor autora s karabašským státním úředníkem, říjen 2009.
- Rozhovor s karabašským ústavním činitelem (2009): Rozhovor autora s karabašským ústavním činitelem, říjen 2009.
- Rozhovor s představitelem Abcházské obchodní komory (2015): Rozhovor autora s představitelem Abcházské obchodní komory, říjen 2015.
- Rozhovor s představitelem arménského ministerstva hospodářství (2009): Rozhovor autora s představitelem arménského ministerstva hospodářství, listopad 2009.
- Rozhovor s představitelem Hnutí-88 (2015): Rozhovor autora s představitelem Hnutí-88, říjen 2015.
- Shahunyan, Tatevik (2016): Dallakyan: Seyran Ohanyan to state about coming back to politics in the nearest future. *Arminfo*, 19. 12. 2016, <http://www.arminfo.info/full_news.php?id=23426&lang=3>.
- STAT NKR (2015): *Nakorno Karabkh in Figures 2015*. Stepanakert: National Statistical Service of NKR, <http://stat-nkr.am/files/publications/2015/LXH_tverov_2015.pdf>.
- STAT NKR (2016): *Nagorno Karabakh in Figures 2016*. Stepanakert: National Statistical Service of the NKR, <http://stat-nkr.am/files/publications/2016/LXH_tverov_2016.pdf>.
- Tert (2016): Armenia – Nagorno-Karabakh cooperation discussed in Stepanakert. *Tert*, 5. 11. 2016, <<http://www.tert.am/en/news/2016/11/05/bako-2/2184013>>.
- The Armenian Weekly (2016): Former Armenian Defense Minister Seyran Ohanyan to Return to Politics. *The Armenian Weekly*, 20. 12. 2016, <<http://armenianweekly.com/2016/12/20/seyran-ohanyan-return/>>.
- TRNC MFA (2011): Relations with Turkey. Turkish Republic of Northern Cyprus Ministry of Foreign Affairs, <<http://mfa.gov.ct.tr/foreign-policy/relations-with-turkey/>>.
- TV1 (2016): Harutyun Kushkyan's farewell to the post of Artsakh Minister of Health. *TV1*, 24. 3. 2016, <<http://www.1tv.am/en/news/2016/03/24/Harutyun-Kushkyan-s-farewell-to-the-post-of-Artsakh-Minister-of-Health/27863>>.
- УТС (2015): *Абхазия в цифрах за 2014 год*. Сухум: Управление Государственной Статистики Республики Абхазия.
- Vestnik Kavkaza (2016): Ter-Petrosian urges to compromise on Karabakh problem. *Vestnik Kavkaza*, 22. 12. 2016, <<http://vestnikkavkaza.net/articles/Ter-Petrosian-urges-to-compromise-on-Karabakh-problem.html>>.
- World Bank (2015): World Development Indicators. *World DataBank*, <<http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>>.

Poznámka

Tento článek vznikl v rámci grantu „De facto státy v severní Eurasii v kontextu ruské zahraniční politiky“ (GAČR 15-09249S).